

Nr 136.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1951/52 till skolöverstyrelsen m. m.; given Stockholms slott den 9 mars 1951.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande statsrådet hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Tage Erlander.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen lämnas först en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten. I samband med upprättandet av en enhetsskolelinje vid statens normalskola i Stockholm föreslås nedläggande av folkskolelinjen vid detta läroverk.

Vissa riktlinjer uppdragas för de högre skolornas utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande. I skoldistrikt, där engelska införts i femte klassen, skulle vid sidan av nuvarande skolorganisation realskolelinjer kunna inbyggas i folkskolan eller ock övergång kunna ordnas för lärjungarna från sjätte klassen till någon av klasserna 2⁴ eller 3⁵. Treåriga kommunala mellanskolor skulle kunna inrättas.

Propositionen innehåller förslag till provisoriskt ordnande av yrkesvägledningen i enhetsskolan. Anslag begäres till försök med korrespondensundervisning i enhetsskolan, till vissa undersökningar rörande intagningsförfarandet vid läroverken samt till en allmän försöksverksamhet inom det högre skolväsendet.

Inom skolöverstyrelsen föreslås en ny avdelning, avsedd för försöksverksamhetens ledning. Anslaget till försöksverksamhet föreslås höjt från 160 000 till 300 000 kronor. Slutligen äskas anslag för skolöverstyrelsens verksamhet under budgetåret 1951/52. Hela det i propositionen begärda anslagsbeloppet uppgår till 2 750 000 kronor, innebärande anslagshöjningar med sammanlagt 365 500 kronor.

Utdrag av protokollet över eklelesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 9 mars 1951.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans-, social- och civildepartementen anför statsminister Erlander följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 174, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1951/52 beräkna

till Skolöverstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 980 000 kronor;

till Skolöverstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 445 000 kronor och

till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Sedan detta ärende numera färdigberetts, får jag ånyo anmäla det samma. Då anslagsberäkningen i dess helhet avsevärt påverkas av försöksverksamhetens omfattning, torde det vara ändamålsenligt att börja med en översikt av denna verksamhets organisation och de hittills vunna resultaten.

I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten.

De grundläggande besluten. På riksstaten för budgetåret 1949/50 anvisades under rubriken *Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.* ett reservationsanslag av 100 000 kronor. I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 11 mars 1949, då proposition i frågan avläts, redogjorde chefen för ecklesiastikdepartementet dels för en av skolöverstyrelsen gjord framställning om inrättande av en särskild rotel inom ämbetsverket för den pedagogiska försöksverksamhetens centrala ledning, dels för ett av 1946 års skolkommision framlagt förslag rörande försök med den av kommissionen förordade nioåriga enhetsskolan. Departementschefen var icke beredd att då ingå på en närmare prövning av förslagen i deras helhet. Försöksverksamhetens anordnande borde enligt hans mening ytterligare övervägas i samband med den motsedda skolreformen. I viss utsträckning borde dock verksamheten upptagas redan höstterminen 1949, bland annat med hänsyn till det från kommunernas sida visade stora intresset för saken. Den behövde icke innebära några större omvälvningar av skolväsendet i de berörda kommunerna, endast en viss omläggning av undervisningen och lärostoffet inom femte (i vissa fall fjärde) samt första klasserna. Skulle efter detta läsår någon kommun icke vilja fortsätta försöksverksamheten, behövde inga större svårigheter möta att återgå till den tidigare skolordningen. Kostnaderna för erforderlig förstärkning av skolöverstyrelsens personal borde för det stundande budgetåret bestridas ur anslaget till försöksverksamheten. I annat sammanhang (prop. 1: 8, pkt 224) hade departementschefen påpekat, att önskvärda försöksanordningar inom skolans område kunde komma i formell konflikt med bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan. Om riksdagen icke framställde erinran däremot, borde Kungl. Maj:t i dylika fall äga lämna erforderliga medgivanden.

Statsutskottet hade intet att erinra mot att Kungl. Maj:t under den stundande försöksperioden i särskilda fall, då så befundes påkallat, medgäve avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan, men förutsatte, att riksdagen hölles underrättad om de olika slag av försöksverksamhet, som i sådan ordning beslutades, samt angående resultaten av verksamheten.

I den påföljande år framlagda propositionen angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (nr 70) inbjöd Kungl. Maj:t riksdagen att fatta principbeslut om en vidgad försöksverksamhet på skolans område. Enligt riksdagens beslut, som den 6 oktober 1950 fastställdes av Kungl. Maj:t, skola allsidiga försök anställas angående de för enhetsskolan ändamålsenliga organisations- och arbetsformerna, såsom angående elevmaterialets och lärokursens differentiering med hänsyn till lärjungarnas anlag,

angående skolans inre arbete och angående lärjungars intagning i enhets-skolan på grundval av skolmognadsprov. Den lämpliga anknytningen till enhetsskolan av skolor för yrkesundervisning och praktiska realskolor bör ytterligare övervägas och under försökstiden prövas. Slutligen skola försök anställas med olika former av praktiska realskolor och med särskilda till enhetsskolan anknytande gymnasieformer. Ledningen och redovisningen av försöksverksamheten i dess helhet skall handhavas av skolöverstyrelsen med för ändamålet behövlig förstärkt organisation.

Det särskilda utskott, som vid 1950 års riksdag behandlade frågan, uttalade, att vid sidan av den försöksverksamhet, som är inriktad på enhetsskolans utformning, försök även borde anställas inom de existerande skolformerna, avseende icke blott dessa skolformers utveckling under övergångstiden och, i vissa fall, deras anknytning till enhetsskolan, utan även frågor av allmän betydelse för skolans och den särskilda skolformens uppgifter (utl. 1, s. 118).

Genom beslut den 6 oktober 1950 uppdrog Kungl. Maj:t åt skolöverstyrelsen att handhava ledningen av försöksverksamheten under beaktande av vad chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen 1950:70 och särskilda utskottet i dess utlåtande 1950:1 anfört rörande denna verksamhets uppgifter, planläggning och omfattning. Överstyrelsen hade därvid att noggrant följa försöksverksamhetens gång samt att — efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning och statens psykologisk-pedagogiska institut i vad berörde dessa institutioners verksamhetsområden — vidtaga de åtgärder och göra de framställningar, som erfordrades för att verksamheten skulle erhålla avsedd omfattning och allsidighet. Vidare fäste Kungl. Maj:t skolöverstyrelsens uppmärksamhet på vad departementschefen och utskottet anfört om de nuvarande skolformernas ställning under försökstiden och om angelägenheten av att även inom dessa skolformer försöksverksamhet anordnades i lämplig omfattning. Slutligen föreskrevs, att skolöverstyrelsen årligen före den 1 november skulle till Kungl. Maj:t inkomma med redogörelse för de åtgärder, som under det sist förflutna läsåret vidtagits med avseende på försöksverksamheten, samt för de erfarenheter och resultat, som under samma tid framgått av densamma.

Försöksverksamhetens organisation läsåret 1949/50. Skolöverstyrelsen har nu inkommit med redogörelse, avseende läsåret 1949/50. Då 1950 års riksdagsbeslut fattades först under läsårets sista dagar, avser denna första berättelse uteslutande den i propositionen 1949:148 berörda begränsade försöksverksamheten. Av berättelsen inhämtas i huvudsak följande.

Urvalet av försöksdistrikt har grundats på av skolkommissionen utförda förarbeten. Kommissionen hade tillfrågat 264 kommuner om deras villig-

het att medverka vid försök med nioårig enhetsskola och erhållit jakande svar av 144. Bland dessa hade kommissionen utvalt 12 försöksdistrikt, där verksamheten ansågs kunna börja höstterminen 1949, och 15, där början borde kunna göras höstterminen 1950. Därjämte skulle det förstnämnda året försöksverksamhet påbörjas vid Björkhagens folkskola i Stockholm. De föreslagna försöksdistrikten hade varierande struktur. Vissa allmänna förutsättningar måste vara uppfyllda, men å andra sidan hade en del kommuner medtagits, just emedan de erbjödo exempel på svårigheter av olika slag, som man måste räkna med vid skolreformens genomförande.

Kommissionens förslag överlämnades i februari 1949 till Kungl. Maj:t, som inhämtade skolöverstyrelsens utlåtande i ärendet.

Överstyrelsen framhöll bland annat, att kommunerna ej borde erhålla så stor frihet vid försökens gestaltning, att de kunde gå fram i minsta motståndets riktning och anordna enhetsskolan huvudsakligen som en ersättare för den nuvarande teoretiska realskolan. Varje skoldistrikt, som skall kunna komma i fråga till försöksverksamhet med den av skolkommissionen föreslagna skolorganisationen, borde förpliktas att i möjligaste mån söka förverkliga förslaget även i vad det avser praktiska utbildningsmöjligheter för enhetsskolans lärjungar. »Om så icke sker, kan skolväsendet komma att bli ännu mera ensidigt utvecklat i teoretisk riktning, än det nu är», tillade överstyrelsen varnande.

Vid granskningen av de lokala utredningar, som varit den huvudsakliga grunden för kommissionens urvalsförslag, hade överstyrelsen i många fall funnit dem ofullständiga, ej minst i fråga om kommunernas möjlighet att ordna praktisk eller yrkesförberedande utbildning, och ansåg sig därför icke utan ytterligare ingående undersökningar kunna med önskvärd bestämdhet uttala sig om de ifrågavarande kommunernas lämplighet för en på längre sikt både i pedagogiskt och organisatoriskt avseende så genomgripande försöksverksamhet, som den kommissionen hade föreslagit. Försöksverksamheten borde därför tills vidare vara av rent pedagogisk art och närmare bestämt avse försök med de av kommissionens kursplane-delegation utarbetade studieplanerna och de av denna rekommenderade undervisningsmetoderna. Om verksamheten på detta sätt tills vidare begränsades till pedagogiska försök, borde den kunna påbörjas höstterminen 1949 icke endast i de av kommissionen föreslagna kommunerna utan även i en av dem, som av kommissionen föreslagits skola starta hösten 1950 (Olands försöksdistrikt).

Kungl. Maj:t medgav den 20 maj 1949, att försök av det slag, som avsågs i skolöverstyrelsens utlåtande, finge anställas i kommunerna i fråga. Uttryckligen betecknades verksamheten som en »pedagogisk försöksverksamhet av förberedande slag». Samtidigt bemyndigades överstyrelsen att fastställa tim- och kursplaner med anvisningar i anslutning till de förslag, som av 1946 års skolkommission kommit att utarbetas för försöksverksamheten.

Av följande tabell framgår försöksverksamhetens omfattning läsåret 1949/50.

Antalet läraravdelningar med försöksundervisning enligt Kungl. Maj:ts beslut 20/5 1949 läsåret 1949/50.

Försöksdistrikt	K l a s s											S:a
	1	1-2	1-4	2	3-6	3-7	4	4-5	5	5-6	5-7	
1. Bollnäs landskommun	3	10	1	—	1	2	—	1	1	1	8	28
2. Bollnäs stad	4	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	7
3. Burlöv	4	—	—	—	1	—	—	—	2	1	—	8
4. Hietaniemi	1	6	—	—	1	2	—	—	1	—	3	14
5. Lerum	3	4	—	—	—	—	—	—	2	1	—	10
6. Lillhärdal	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	4
7. Oland	4	4	—	—	1	—	—	—	1	5	1	16
8. Skellefteå (Skelleftehamns skolområde)	3	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	6
9. Stockholm (Björkhagens skola)	11	—	—	6	—	—	3	—	—	—	—	20
10. Sura	3	3	—	—	1	—	—	—	2	1	—	10
11. Timrå	5	3	—	—	—	—	—	—	5	1	—	14
12. Vifolka	1	8	—	—	1	1	—	—	—	4	1	16
13. Åhus	3	3	—	—	1	—	—	—	2	—	2	11
14. Österåker	2	2	—	—	1	—	—	—	2	—	1	8
Summa avdelningar	48	45	1	6	9	5	3	1	24	14	16	172

Bland försöksdistrikten förekomna städer (Bollnäs, Skellefteå, Stockholm), kommuner med blandat näringsliv (Burlöv, Lerum, Åhus, Österåker), industrikommuner (Sura och Timrå), jordbrukskommuner (Oland, Vifolka) samt några mer eller mindre utpräglade skogskommuner (Lillhärdal, Hietaniemi, Bollnäs landskommun).

Försöken ha i allmänhet påbörjats i klasserna 1 och 5, vid Björkhagens skola dock i klasserna 1, 2 och 4. Hela antalet lärjungar i klasserna 1 och 5, som under läsåret deltog i försöksundervisningen, utgjorde 2 483. Av dessa undervisades 1 550 i skolor av A-form och 933 i skolor av B-form.

Den av skolöverstyrelsen fastställda timplanen för klasserna 1—2 överensstämmer med de reducerade timplaner, som genom kungörelsen 1949: 392 ha fastställts för småskolan. I klasserna 5 och 6, där engelska tillkommer som nytt ämne med fem veckotimmar i vardera klassen, avviker timplanen mera från den inom andra skoldistrikt tillämpade; bland annat har timtalet för modersmålet minskats från 10+9 till de 6+6, som gälla för motsvarande klasser i den femåriga realskolan. Veckoschemat upptager i dessa klasser 34—36 veckotimmar, varav 25 i läroämnen.

För lärarna inom försökskommunerna anordnades sommaren 1949 av skolkommissionen en fyraveckors instruktionskurs (»Gripsholmskursen»). Deltagarantalet var 60; detta utgör dock ej stort mer än en tredjedel av lärarkåren vid försöksskolorna.

Med vederbörligt bemyndigande anställde vidare skolöverstyrelsen sju lärare som konsulenter med en sammanlagd tjänstgöring av 7 månader

på lågstadiet och 6 månader på mellanstadiet. Dessa besökte samtliga läraravdelningar en eller två gånger under läsåret, anordnade praktiska demonstrationer och ledde diskussioner angående bland annat kursföreskrifter, studieplaner och arbetssätt, undervisningsmateriel, klassbibliotek, filmer och andra hjälpmedel.

Av de under året anlitate sju konsulenterna voro fyra övningsskollärare, en folkskollärare och två småskollärare. Genom att i största möjliga utsträckning anlita lärare, anställda vid seminariernas övningsskolor, ville överstyrelsen redan från början knyta en personlig kontakt mellan försöksverksamheten och lärarutbildningsanstalterna.

Inom den centrala skolmyndigheten ha ärenden rörande försöksverksamheten under året handlagts av undervisningsrådet Y. Norinder. Dessutom voro för ändamålet anställda en försöksskolkonsulent i lönegrad Cg 27 och ett kanslibiträde i lönegrad Cg 11.

De första erfarenheterna. Vid slutet av den första arbetsterminen utsände skolöverstyrelsen frågeformulär till lärarna i försöksklasserna angående deras erfarenheter av försöksverksamheten och vid slutet av den andra terminen till distriktsöverlärarna. Konsulenterna lämnade periodvis redogörelse för sina iakttagelser.

Lärarnas inställning till försöksverksamheten har i stort sett varit mycket välvillig. I ett och annat fall ha konsulenterna vid sina besök i försöksklasserna träffat lärare med passiv eller rentav avog inställning till försöken, men det har varit undantag. Även en del lärare, som från början stått grusamma inför en omläggning av arbetet, ha kommit förbi sina farhågor, sedan verksamheten kommit i gång. Ej sällan äro lärarutträndena mycket positiva.

De hörda skolmännen anse sig ofta kunna konstatera ökat intresse från barnens och målsmännens sida. Arbetet har blivit roligare, där de nya metoderna användas. Genom försöksverksamheten ha hem och skola flerstädes kommit varandra närmare. Sedan försöken börjat, har det blivit vanligare, att föräldrarna hälsa på i skolan. Den insyn i skolans förhållanden, som de på detta sätt skaffa sig, bidrar starkt till att öka förståelsen för skolans arbete.

Många föräldrar tycka dock, att skolgången i enhetsskolan blir alldeles för lång, och vissa elever anse sig orättvist behandlade, då de skulle komma ut i förvärsarbetet två år senare än närmast föregående klass. »En grundlig diskussion härom har hållits i klassen med överläraren som inledare och med livligt deltagande från elevernas sida», skriver en lärare. »Fastän de gav med sig av förnuftsskäl, är känslolinställningen i stort sett densamma. Däremot har en märkbar förbättring kunnat iakttagas omedelbart efter föräldramötena».

De kommunala myndigheterna ha hittills icke tvekat att bevilja erforderliga anslag, men det finnes nog en viss besvikelse ute i försöksdistrikten över att staten ännu icke i större utsträckning iklätt sig merkostnaderna för verksamheten. Överläraren i ett landsbygdsdistrikt nämner, att inom kommunalfullmäktige röster höjts för uppskov med organisatoriska försök i avvaktan på klarare besked om statens villighet att bära kostnaderna för försöksverksamheten. Vid utgången av läsåret hade dock icke någon enda kommun beslutat sig för att avbryta försöksverksamheten eller uppskjuta fullföljandet av densamma.

Flertalet lärare förklarade sig redan från början ha genomfört mer eller mindre genomgripande förändringar i arbets sättet, vanligen i den riktning skolkommissionen rekommenderat. Såsom det var att vänta, hade de lärare, som varit med om instruktionskursen i Gripsholm och orienterats om de av kommissionen föreslagna metoderna, praktiserat dessa mera målmedvetet och i flera av skolans ämnen än de lärare, vilka ej deltagit i kursen.

På mellanstadiet ha de nya metoderna i synnerhet använts i orienteringsämnena.

Man har sökt samla undervisningen till s. k. intresseområden och vid behandlingen av dessa utnyttjat lärostoff och arbetsmoment, som eljest räknas till skilda teoretiska och praktiska ämnen. Vidare har man sökt att med utgångspunkt från intresseområdena tillgodose elevernas behov av såväl individuellt arbete som grupparbete. En del lärare ha vidare inom dessa ämnen prövat olika former av koncentrationsläsning.

På lågstadiet har arbets sättet mest ändrats i läsning och hembygds-kunskap med arbetsövningar samt i slöjd.

»Förutom den läxfrihet och det lugnare arbetstempo, som man i klass I alltmera började praktisera, bestod förändringen i arbets sättet i läsning huvudsakligen i försök att individualisera undervisningen och att uppdelat klassen i grupper alltefter olika läsfärdighet. I ämnet hembygds-kunskap med arbetsövningar ändrades arbets sättet mest i fråga om uppläggnings av dessa arbetsövningar, som gjordes mera omväxlande genom att utvidgas till småslöjd av olika slag, omfattande t. ex. klippning och klistring, rivning och applikationer, enkla flät-, väv- och sömnadsarbeten samt dessutom likaledes enkla trä- och pappslöjdsarbeten. Vidare infördes modellering i lera mera allmänt, likaså målning med vattenfärger och med hjälp av dextrinfärger, även målning i stort format (s. k. väggmålning), den senare i form av både individuellt arbete och grupparbete.»

Avvägningen mellan olika arbetsformer — klassundervisning, individuellt arbete och grupparbete — var av allt att döma den största svårigheten för en del lärare och naturligt nog särskilt för sådana, som ännu ej hade hunnit förvärva tillräcklig lärar erfarenhet.

»En och annan hade — måhända under intrycket av skolkommissionens starka kritik av den ensidiga klassundervisningen — fått den uppfattningen, att denna arbetsform över huvud taget skulle ersättas av individuellt arbete och grupparbete. Kommissionen hade dock i sitt principbeträknande (s. 115) framhållit, att det i stället gällde att åstadkomma en planmässig kombination av olika arbetsformer. Konsulenterna vitsordade emellertid, att det endast var enstaka lärare, som gått för långt i sin strävan att ersätta klassundervisningen med individuellt arbete och grupparbete. De flesta hade tvärtom börjat 'mycket försiktigt'. En av konsulenterna konstaterade, att 'klassundervisning med vissa uppmjukningar är det arbetssätt, som allmännast förekommer' i försöksklasserna.»

Erfarenheterna äro mycket skiftande även inom samma läroämne. Rätt många lärare ha exempelvis försökt individualisera räkneundervisningen. En lärare i B1-skola klasserna 5—7, har tydligen haft klar framgång med ett rent individuellt arbetssätt. Han skriver:

»Har förut försökt hålla hela klassen samlad inom samma område. I den från flera skolor sammansatta klassen visade det sig ogörligt att fortsätta på den gamla vägen. Var och en släpptes fri. Så fort någon kommer till något nytt, går han fram till tavlan och arbetar med problemerna, får hjälp av läraren eller av en kamrat och återvänder till sin plats, när han visat, att han behärskar saken. De snabbt arbetande eleverna ha själva upptäckt, vilken nytta de ha av att förklara ett problem för mindre långt komna kamrater och gripa därför gärna chansen till denna form av repetition.»

Metoden är emellertid påfrestande för läraren. En annan lärare i samma skolform har stannat för en måttlig individualisering.

»Har under en kort tid låtit barnen räkna individuellt, men då detta arbetssätt var synnerligen arbetsamt och då jag icke kunde märka något bättre resultat, har jag återgått till min gamla metod, d. v. s. alla elever äro med vid genomgång av ett nytt moment. Därefter få barnen räkna i den takt, det passar var och en. De duktigaste få extra uppgifter, när de räknat de tal, som finnas i vår vanliga räknebok. Sist följer ett gemensamt prov på det genomgånga.»

Även andra mellanformer ha praktiserats. I stället för att fortsätta att arbeta helt individuellt eller i en mängd små, självvalda arbetsgrupper inom klassen, kan denna exempelvis uppdelas i tre grupper efter räknefärdighet och arbetstakt.

»Enligt lärarna blev resultatet härigenom mycket bättre», skriver skolöverstyrelsen. »På så sätt blev det nämligen lättare för läraren att hinna tillräckligt instruera och kontrollera arbetsgrupperna och att inom dessa åstadkomma den behövliga individualiseringen. Även i en del andra ämnen, som måste ge fasta och sammanhängande kunskaper, visade sig en liknande uppdelning av klassen i ett fåtal homogena arbetsgrupper vara en lämplig medelväg mellan ensidig klassundervisning och extrem individualisering.»

De många försöken med grupparbete ha likaledes givit varierande utslag. En lärare i A-skola, klass 5, skriver:

»Barnen har delat upp sig i grupper på 2—3, men de har mest arbetat individuellt... Det förefaller, som om de trivts med arbetssättet och håller på att växa in i det. Det har avgjort varit bra för de sämst begåvade. De har varit med med liv och lust och aldrig fått någon anledning att känna sig efterblivna.»

En annan lärare i samma klass har sämre erfarenheter.

»Barnen har svårt för att göra det de läser till sin egendom. De kan ej ta ut det väsentliga ur en berättelse t. ex., och de svagare i klassen skriver helt enkelt av ord för ord ur boken... De duktigare eleverna ha åstadkommit hyggliga arbeten, medan de svagare begåvade varken ha kunnat eller hunnit något nämnvärt... Något samarbete mellan begåvade och obegåvade har ej ägt rum under terminens lopp. Kanske blir det bättre.»

En tredje har fått omedelbar kontakt med arbetssättets svårigheter men släpper inte taget:

»Grupparbetet har bedrivits med växlande framgång. Ibland har jag önskat, att jag aldrig hade börjat med detta nya arbetssätt, men andra dagar har jag känt, att jag lyckats med min uppgift. I varje fall kan jag säga, att jag är betydligt mera optimist nu än i början... Det var ingalunda lätt, innan man lärt barnen använda uppslagsböcker, och det såg ibland hopplöst ut. Så småningom fick jag samtliga barn i arbete... En dag kom redovisningen. En del barn hade korta sådana, andra mera utförliga. En sak var klar. De flesta av åhörarna var passiva, och om jag slängde ut en fråga i klassen, så var det många, som inte hade uppfattat, vad redogöraren sagt. Här har vi ett av de svåraste problemen att komma till rätta med. Barnen måste göra sina redogörelser intressanta för åhörarna.»

Försöken ha icke pågått så länge, att de satt fullt tydliga spår i kunskapsnivån. Vid jämförelse mellan kunskapsresultatet i två femteklasser, där försöken drivits olika långt, säger sig en överlärare icke ha kunnat finna någon skillnad i vad man skulle kunna hänföra till grundkurserna men väl i arbetsglädje och förmåga till självverksamhet. En annan överlärare gav lärarna tillfälle yttra sig efter det första verksamhetsåret. Ingen lärare på lågstadiet och endast en på mellanstadiet ansåg sig ha fått sämre resultat än förut. På lågstadiet trodde sig halva antalet lärare ha nått bättre resultat. »För egen del», tillägger överläraren, »har jag den uppfattningen, att resultatet icke enbart får avläsas i siffror, som kan erhållas vid utförande av rena kunskapsprov. Den större vana att handskas med studiematerial, som barnen erhåller vid ett friare arbetssätt, är också ett resultat.»

En ömtålig punkt är givetvis inskränkningen av modersmålsundervisningen i femte klassen. Inom ett större landsbygdsdistrikt anser halva an-

talet lärare, att resultatet i modersmålet blivit sämre än förut. Undervisningen i engelska kan icke på detta tidiga stadium helt kompensera tidsförlusten för modersmålet. Men arbetsresultaten i engelska betecknas ofta som goda, ämnet är högeligen uppskattat av barnen, och det anses ge en värdefull stimulans åt skolarbetet i det hela. Enligt lärarnas uppfattning saknar endast ett mindretal lärjungar (13 procent) lust och fallenhet för fortsatt undervisning i engelska.

Skolöverstyrelsen har velat så tidigt som möjligt utröna vad lärjungarna vunnit och förlorat genom införandet av ett främmande språk på mellanstadiet. Överstyrelsen har dock vid detta tillfälle måst begränsa sig — förutom till vissa uppgifter, inhämtade genom rundfråga till lärarna — till de sidor av färdigheten i engelska, som kunnat nås genom skriftliga prov. Också i fråga om lärjungarnas färdighet i modersmålet har överstyrelsen denna gång måst begränsa sig till de ämnesgrenar, där nivån kan utrönas medelst skriftliga arbeten.

Lärjungarnas allmänt intellektuella status undersöktes med ett svenskt grupptest för åldern 11—13 år, deras språkfärdighet vid mitten av vårterminen med två prov, av vilka det första prövade deras ordkunskap, det andra deras förmåga att skriftligt besvara en del på engelska ställda frågor i anslutning till en bild. För språktesten utvaldes två lärjungegrupper, bestående av 359 pojkar respektive flickor. Grupperna voro så likartat sammansatta som möjligt med hänsyn till lärjungarnas intellektuella nivå, socialgrupp och den skolform, vari de undervisats. Som man kanske kunde vänta, visade det sig, att flickgruppen hade nått längre i språkfärdighet än pojkguppen; skillnaden var statistiskt säkerställd. Det framgick vidare, att det existerade ett påtagligt samband mellan lärjungarnas allmänna begåvning enligt intelligenstestet och deras resultat vid språktesten (korrelation + 0,71 för flickorna, + 0,63 för pojkarna). Laggas betygen i engelska till grund för lärjungarnas fördelning på studieavdelningar, får sålunda uppdelningen i rätt hög grad tycke av en intelligensgruppering.

För att pröva försöksklassernas nivå i modersmålet utarbetade skolöverstyrelsen en serie provuppgifter inom olika delar av ämnet (användning av ordlistor och sakregister, ordförståelse, tyst läsning, språklära, rättskrivning efter diktamen och utan diktamen, välskrivning). Dessa förelades dels lärjungarna i klass 5 i vart och ett av de 13 försöksdistrikten, dels lärjungarna i samma klass inom 13 jämförelsedistrikt, som icke deltog i försöksverksamheten. Hela antalet lärjungar, som deltog i samtliga prov, uppgick till 827 i försöksdistrikten och 988 i jämförelsedistrikten, i båda fallen 94,5 procent av lärjungenumerären. Uppgiften var närmast att utröna, i vad mån lärjungarnas färdighetsstandard i modersmålet har påverkats av den minskning av timtalet med 4 veckotimmar, som vidtagits för att bereda rum för engelskan.

Bearbetningen av proven gav endast på en punkt utslag till försöksklassernas förmån, nämligen i fråga om färdighet i att använda ordlista. I övrigt lågo resultaten lägre för försöksklasserna, och särskilt var detta fallet beträffande ordförståelse, tystläsning och välskrivning. Differenserna voro visserligen icke statistiskt sett fullt säkerställda, men det är i varje fall mycket sannolikt, att det rör sig om verkliga och icke om slumpbetingade skillnader på de tre nämnda punkterna. Överstyrelsen kommenterar resultaten med följande ord:

»Huruvida detta betyder en faktisk standardsänkning eller beror på att vissa redan från början förefintliga skillnader spelat in, kan självfallet ej med full säkerhet avgöras, förrän man under en följd av år upprepat sådana undersökningar med samma elever. Det får tills vidare anses vara mest sannolikt, att den i försöksdistrikten påvisade något lägre färdighetsstandard i fråga om ordförståelse, tystläsning och välskrivning huvudsakligen beror på att antalet veckotimmar för ämnet modersmålet i dessa distrikt minskats från 10 till 6 d. v. s. med 40 procent. Inom ramen av denna starkt reducerade tid för modermålsämnet ha lärarna ej hunnit med vare sig att öva eleverna tillräckligt i ordanalys eller att förklara och förhöra uppgifterna i tystläsning, ej heller att ägna deras handstil nödig omsorg.»

Överstyrelsen framhåller emellertid, att undersökningarna ej äro annat än stickprov, företagna under det första årets förberedande försöksverksamhet.

Några slutsatser. Redan det första försöksårets erfarenheter ha ådagalagt, att det skulle ha varit förmånligare, om verksamheten i stället för att spridas ut till vitt skilda delar av landet hade koncentrerats till några få skolenheter av olika slag, påpekar skolöverstyrelsen. Förutom att försöksverksamheten genom denna geografiska decentralisering blivit svårare att leda och överskåda, ha de stora avstånden försvårat samverkan mellan försöksdistrikten och alstrat en viss känsla av isolering i arbetet. Vid verksamhetens framtida utvidgning till flera kommuner böra därför dessa enligt överstyrelsens mening utväljas på sådant sätt, att sammanhängande försöksområden bildas, där så är möjligt. Genom en sådan konsolidering torde det också bli lättare att för lärjungarna på försöksskolornas högstadium ordna såväl teoretiskt som praktiskt differentierade utbildningsmöjligheter.

Lärarkåren ha av allt att döma högt värderat de pedagogiska konferenser eller pedagogdagar som ha anordnats vid konsulenternas besök i försöksdistrikten. Till dessa har i regel hela lärarkåren i distriktet inbjudits. På så sätt har denna fortbildning nått även andra lärare än sådana, som direkt medverka vid försöksundervisningen. Genom de seminarielärare, som varit konsulenter, ha impulser och erfarenheter därifrån överförts till lärarutbildningen. Överstyrelsen har trots sig finna, att

konsulentveksamheten, som hittills skötts centralt av skolöverstyrelsen, med större fördel bör kunna ordnas regionalt med vissa lärarutbildningsanstalter som pedagogiska stödjepunkter.

Försöksverksamhetens gång bör följas och kontrolleras genom fortsatta prov. Skulle det därvid visa sig, att försöksdistriktens lärjungar stanna på en lägre nivå än sina jämnåriga i färdigheter som ordförståelse och förmåga att vid tyst läsning uppfatta textens innehåll, bör betydelsen av en effektiv övningsteknik i dessa hänseenden inskräpas i kursföreskrifterna och tillräcklig tid till uppövning av dessa grundläggande studiefärdigheter anslås i samband med modersmålsundervisningen.

Försök med andra organisationsformer. Parallellt med den förberedande försöksverksamheten för enhetsskolan ha fristående försök pågått med organisationsformer, som i likhet med den femåriga realskolan äro avsedda att föra lärjungarna från folkskolans fjärde klass till realexamen på en tid av fem år men som i ett eller annat avseende stå närmare folkskolan, än realskolan gör. Jag bör något dröja även vid dessa organisationsformer, bland annat emedan vissa av dem torde bli av betydelse för skolväsendets utveckling under övergångstiden, i synnerhet i skoldistrikt, som icke anställa försök med enhetsskolan.

I *Stockholm* inrättades från och med läsåret 1939/40 s. k. sångklasser, vari lärjungar med musikalisk begåvning sammanfördes och ämnet sång fick relativt stark ställning. Differentieringen påbörjades i tredje klassen, och lärjungarna fördelade sig från och med femte klassen på en allmän linje och en språklinje, i vilken senare den femåriga realskolans kursplan med vissa modifikationer följes. Realexamen har från och med 1946 avlagts på sistnämnda linje; musik ingår därvid som examensämne. Lärjungar på linjen kunna på vissa villkor övergå till motsvarande klasser av allmänt läroverk eller därmed jämförlig kommunal skola.

Samtliga ämneslärare i klasserna 7—9 på språklinjen och lärarna i modersmålet och engelska i klasserna 5 och 6 skola ha behörighet att antagas till ordinarie lärare vid kommunal mellanskola eller av skolöverstyrelsen förklaras behöriga att undervisa i de ifrågavarande avdelningarna.

Tillströmningen till sångklassernas språklinje har varit god. Sammanlagda lärjungeantalet i klasserna 5—9 är detta läsår 153. Behovet av parallellavdelningar gör sig allt starkare gällande.

Sedan läsåret 1947/48 har undervisning i engelska i större skala anordnats i klass 5 av Stockholms folkskolor. För de lärjungar, som deltagit i denna undervisning, öppnades läsåret 1949/50 en ny väg till realexamen, då Kungl. Maj:t medgav, att en teoretisk linje med realskolans kurser finge anordnas i klasserna 7—9 för lärjungar, som inhämtat kursen i engelska och i övrigt förvärvat vissa betygskvalifikationer. Antalet avdelningar

av denna teoretiska linje fick dock icke överstiga tio i någon av de tre klasserna 7—9. Realexamen skulle kunna anställas vårterminen 1952, och lärjunge skulle få tillgodoräkna sig betyg från näst högsta klassen för övergång till allmänt läroverk eller kommunal skola på samma sätt som om betyget erhållits i näst högsta klassen av realskola.

För undervisningen i engelska i klasserna 5 och 6 skulle anställas lärare med för denna undervisning föreskriven kompetens. Ämneslärarna i klasserna 7—9 skulle liksom lärarna i motsvarande sångklasser ha behörighet att antagas till ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola eller också vara behörigförklarade av skolöverstyrelsen för sin särskilda undervisningsuppgift.

Försöken ha koncentrerats till fem överlärardistrikt (Blommensberg, Hägerstensåsen, Kristineberg, Riksby och Älvsjö). Läsåret 1949/50 funnos 6 avdelningar i klass 7 med ett sammanlagt lärjungeantal av 170. Parallellt med den teoretiska linjen var en praktisk linje anordnad, vars 12 avdelningar omfattade 298 lärjungar.

Folkskoledirektionen har tillställt överlärarna frågeformulär angående gjorda iakttagelser. Av svaren kan utläsas, att lärjungarnas intresse för undervisningen i engelska är stort, åtminstone så länge de icke fått alltför påtaglig känning med språkets svårigheter. »Första tiden i klass 5 svämmas intresset över alla gränser», skriver en överlärare. »Detta intresse minskas i klass 7 P, där de begåvade eleverna äro bortgallrade».

Meningarna om linjedelningen i klass 7 ha av naturliga skäl ännu icke hunnit stadga sig. Erfarenheterna av den praktiska linjen ha tydligen på sina håll varit mycket goda; särskilt vitsordas lärjungarnas intresse för naturkunnighet, maskinskrivning, slöjd och skolkök. Men även en viss kritik kommer till synes. »Lärarna ifrågasätta, om man ej borde ha mer övningsämnen och mindre läs- och skrivämnen», säger en överlärare. »Undervisningen i engelska blir mer mödosam och särskilda böcker bör utarbetas för undervisningen här». — »Klassens standard låg. Kursen inte tillräckligt praktisk», heter det i ett annat yttrande.

Omdömena om den teoretiska linjen gälla ännu så länge kanske mer klasserna själva än erfarenheterna av den organisatoriska anordningen. »En mönsterklass av ambitiösa och trevliga elever», utropar en av överlärarna. »Varje barn har gjort sitt bästa. Att det oaktat flera underbetyg måst ges, beror på de höga fordringar, som med tanke på kraven i realexamen måste ställas här». En annan är mera reserverad: »Klassföreståndaren anser, att elevmaterialet är rätt svagt och att kursernas omfattning i flertalet ämnen ej lämnat tid till nödvändiga repetitioner».

Slutligen må nämnas, att läsåret 1949/50 försök med treårig realskola, byggande på sexårig folkskola med undervisning i engelska i klasserna 5 och 6, påbörjades i *Stocksund*. Det är meningen, att lärjungarna efter klass

6 skola kunna övergå till andra klassen vid samrealskolan i Stocksund efter prövning endast i modersmålet, matematik och engelska.

Skolöverstyrelsen har i sin redogörelse för försöksverksamheten icke gått in på de i detta avsnitt nämnda organisationsformerna. De beröras däremot i en skrivelse från överstyrelsen av den 17 november 1950, till vilken jag återkommer.

Försöksverksamheten under innevarande läsår. Från och med innevarande läsår har den förberedande pedagogiska försöksverksamheten utsträckts till ytterligare 6 distrikt, nämligen Laxå, Linköping (Kungsbergsskolan och Tanneforsskolan), Mörbylånga blivande storkommun, Råneå, Skön och Svedala; därjämte skall i Stockholm försöksverksamheten omfatta även Västberga folkskola och en enhetsskolelinje upprättas vid statens normalskola. Enbart vid prövningen av skolkommissionens förslag deltaga innevarande läsår i det närmaste 400 läraravdelningar.

Inrättandet av en enhetsskolelinje vid statens normalskola synes medföra en organisatorisk konsekvens, som jag tillåter mig att beröra i detta sammanhang.

Indragning av folkskolelinjen vid statens normalskola. Statens normalskola i Stockholm är redan ett tämligen stort läroverk. Läroanstalten består för närvarande av fyraårigt latینگymnasium, femårig och fyraårig realskola, sjuårig flickskola och sexårig folkskola, vartill kommer den från och med innevarande läsår successivt upprättade nioåriga enhetsskolelinjen. I 1951 års statsverksproposition har Kungl. Maj:tt ytterligare föreslagit, att det vid läroanstaltens omorganisation i början av 1940-talet planerade fyraåriga realgymnasiet skall successivt upprättas från och med instundande budgetår. Lärjungeantalet i hela läroverket hösten 1950 var 1 060.

Rektor vid statens normalskola är tillika föreståndare för statens psykologisk-pedagogiska institut, och normalskolan fungerar i viss utsträckning som provskola för institutet.

Upprättandet av enhetsskolelinje vid läroverket har nu aktualiserat frågan om folkskolelinjens ställning. Sistnämnda linje inrättades år 1927 som en del av dåvarande högre lärarinneseminiariets övningskola. Avsikten var, att seminariets elever genom hospitering och övningsundervisning i folkskoleavdelningarna skulle erhålla någon kännedom om folkskolans undervisning och arbetsförhållanden. När lärarinneseminarier nedlades, var linjen icke längre erforderlig för detta ändamål, men den bibehölls likväl i 1943 års organisation, efter vad det vill synas främst med tanke på det planerade psykologisk-pedagogiska institutet. I utlåtande den 21 mars 1942 hade skolöverstyrelsen betecknat det som »lämpligt och nödvändigt,

att institutet disponerar jämväl en folkskola vid den läroanstalt, med vilken institutet skall nära förbindas». Däremot fann överstyrelsen en särskild folkskolelinje icke i och för sig erforderlig för en vid denna tidpunkt ifrågasatt provårskurs vid läroverket; lärarkandidaternas kontakt med folkskolan kunde ordnas på enklare sätt. Beslut om ett psykologisk-pedagogiskt institut kom visserligen icke till stånd vid 1942 års riksdag, men riksdagen förklarade sig icke ha något att erinra mot att läroverket organiserades med tanke på att det framdeles i viss utsträckning skulle kunna bilda en grundval för pedagogiska försök (skr. 406, s. 6). Vid omorganisationen fingo lärarna på folkskolelinjen behålla sin tjänsteställning som övningsskollärare med därmed förbundna lönevillkor men ålades en undervisningsskyldighet av 28—30 veckotimmar mot tidigare 22—26. Övningskollärarna ha i mån av behov och kvalifikationer biträtt vid psykologisk-pedagogiska institutets försöksverksamhet. De ha sålunda under institutets ledning utfört försök rörande den första läsundervisningen och dess metodiska uppläggning — försök som alltjämt pågå — samt biträtt vid de psykologiska prov, som under några år lågo till grund för elevintagningen. Under innevarande läsår ha de dessutom — ehuru i växlande omfattning — bestritt övningsundervisning med lärjungar från småskoleseminariet och folkskoleseminariet för kvinnliga elever. Två av klasserna äro till och med förlagda till småskoleseminariets lokaler.

Upprättandet av enhetsskolelinjen förra året motiverades med den planerade skolreformen och normalskolans karaktär av försöksskola.

I skrivelse den 27 oktober 1950 föreslår nu *rektor*, att folkskolelinjen från och med budgetåret 1951/52 skall successivt avvecklas, parallellt med att enhetsskolelinjen successivt uppbygges.

Rekryteringen till folkskolelinjens femte och sjätte klasser har sedan länge varit mycket otillfredsställande, emedan huvuddelen av fjärde klassens lärjungar plägar övergå till real- eller flickskolor. Femte klassen nyrekryteras visserligen i viss utsträckning men har i medeltal för åren 1932—1950 icke ens varit halvbesatt (12,5 lärjungar). Enhetsskolelinjen innehåller barn på samma åldersstadier men har fördelen, att lärjungarna icke behöva lämna linjen för att söka in vid andra läroanstalter. Redan av utrymmesskal kan man svårigen behålla båda linjerna; folkskolelinjen måste då göras åttaårig, och det komme att behövas 17 klassrum och ungefär lika många lärare för de båda linjerna.

Folkskoledirektionen i Stockholm finner det uppenbart, att en sexårig folkskola vid normalskolan är direkt otjänlig. En eventuell avveckling av normalskolans folkskolelinje skulle icke heller bli i någon högre grad besvärande för stadens folkskoleorganisation, i varje fall då barnantalet om några år börjar minska. Klasserna 5 och 6 i normalskolan ha så ringa anslutning, att eleverna i dessa klasser sannolikt skulle kunna fördelas på nuvarande klassavdelningar i folkskolorna.

Direktionen har hyst viss tvekan om lämpligheten av att upprätta en isolerad enhetsskola med blott en avdelning på varje klasstadium, men då enhetsskolan vid ett försöksläroverk kan få vissa speciella uppgifter vid metodiska och psykologiska försök, motsätter sig direktionen icke, att folkskolelinjen utbytes mot en enhetsskolelinje, under förutsättning dock att organisationsförändringen icke medför ökade kostnader för Stockholms stad.

Skolöverstyrelsen tillstyrker rektors förslag.

Såsom framgår av s. 237 i 1951 års åttonde huvudtitel har *statskontoret* uttalat principiella betänkligheter mot en föreslagen ökning av antalet övningsskollärare vid statens normalskola, då denna skola numera icke är lärarutbildningsanstalt. Övningsskollärarna vid statens normalskola borde enligt ämbetsverkets mening disponeras för seminariernas behov och deras undervisning övertagas av befattningshavare i småskollärares respektive folkskollärares löneställning.

I händelse av bifall till rektors förslag kommer tydligen inrättandet av klass 2⁹ av enhetsskolelinjen nästa läsår att kompenseras av indragningen av klass 1⁶ av folkskolelinjen, så att den tidigare ifrågasatta ökningen av antalet övningsskollärare blir obehövlig.

I fråga om de för enhetsskolan efter fullbordad omorganisation erforderliga lärarna och deras tjänsteställning anför *rektor* följande.

»Å stat skulle fortfarande fyra tjänster övningsskollärare vara uppförda, representerande behovet av fyra klasslärare (klass 1—4 av enhetsskolan). Från klass 5 inträder en ämnesdifferentiering, vilken torde kunna bestridas av e.o. och extra övningsskollärare och ämneslärare från realskolan. Det kan givetvis diskuteras om icke undervisningen i de fyra första klasserna av den nioåriga enhetsskolan rätteligen borde bedrivas av vanliga små- och folkskollärare — ej av övningsskollärare — vilket skulle medföra minskade utgifter för statsverket. Men från rekryteringssynpunkten — speciellt med hänsyn till det pedagogiska försöksarbetet som i dessa klasser måste anordnas — synes det mig önskvärt att de behövliga lärarna få behålla ställningen som övningsskollärare, tills vidare med den nu gällande undervisningsskyldigheten.»

Föredraganden.

Skolöverstyrelsens redogörelse avser förberedande pedagogiska försök, som påbörjats redan året före riksdagens beslut om enhetsskolan. Det är fråga om de allra första erfarenheterna: lärarna ha avgivit sina yttranden efter endast en termins praktik med de nya arbetsuppgifterna, och de prov som anställts gälla läget vid mitten av andra terminen. På så kort tid har givetvis icke någon på nya erfarenheter grundad allmän mening hunnit utbilda sig bland de i försöken deltagande. Lärarna ha sökt

sig fram i sitt arbete efter skilda linjer och med växlande framgång, men det kan vara värt att lägga märke till två ofta återkommande inslag i yttrandena: att den nya metodiken, där den tillämpats, ökat barnens trivsel och arbetsglädje och att fler barn, än man hittills vanligen antagit, ha åtminstone någon behållning av den första undervisningen i engelska.

Självfallet kan man icke införa ett nytt stort ämne i skolan — ett främmande språk — utan att detta i någon mån inkräktar på resultaten i de andra ämnen, som få släppa till timmarna. Skolöverstyrelsen har också genom organiserade försök kunnat statistiskt påvisa, att så är fallet inom vissa grenar av modersmålsämnet. Förhållandet är värt att uppmärksammas; jag tror icke det skulle vara välbetänkt att generellt införa engelska språket i femte klassen av en endast sjuårig folkskola. Frågan kommer i annat läge, först om skolplikten förlänges. Inom ramen av en nioårig skolplikt bör det finnas utrymme både för grundläggande studier i engelska och för en höjd slutstandard i modersmålet. Försöken böra fullföljas med ytterligare prov, men först när de nått upp till nionde klassen, kan tiden vara inne att av dem draga slutsatser rörande enhetsskolans organisation och kursinnehåll.

Införandet av enhetsskolelinje vid statens normalskola i Stockholm gör den nuvarande folkskolelinjen vid läroverket överflödig. På de skäl, som anförts av rektor, anser jag, att denna linje från och med instundande budgetår bör successivt avvecklas. Genom indragningen sparas lärarkraft; utgiftsminskningen är dock icke av den storlek, att beräkningen av avlöningsanslaget för de allmänna läroverken därav påverkas.

I den mån övningsskollärarna vid statens normalskola icke tagas i anspråk för lärarutbildningen vid seminarierna i staden, komma de efter organisationsändringen att tjänstgöra på enhetsskolelinjen. Denna har utöver de uppgifter i försöksverksamheten, som i allmänhet tillkomma de försöksvis upprättade enhetsskolorna, även att uppbära rollen som en särskild försökslinje för psykologisk-pedagogiska institutet. Inrättandet av speciella försöksskolor som komplement till den distriktsvis anordnade försöksverksamheten har påyrkats av såväl skolkommissionen som skolöverstyrelsen. I propositionen om enhetsskolan förlidet år uttalade föredragande departementschefen, att det finge ankomma på skolöverstyrelsen att framlägga förslag om särskilda försöksskolor, i den mån detta för försöksverksamheten befundes ändamålsenligt. Då sådant förslag ännu icke föreligger och utredning sålunda bland annat saknas om lärarnas ställning och avlöningsförhållanden vid dylika skolor, synas eventuellt ledigblivande ordinarie övningsskollärartjänster vid statens normalskola tills vidare icke böra återbesättas utan Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall.

II. Realskolestadiets utveckling utanför försöksdistrikten.

Inom försöksdistrikten komma studiemöjligheterna på realskolestadiet automatiskt att utvidgas, i mån som enhetsskolan uppbygges, och på orter med högre skolor kan inom vissa gränser en utvidgning ske genom upprättande av parallellavdelningar vid de befintliga skolorna. Det ständigt stegrade behovet av utbildning på realskolestadiet har emellertid brukat tillgodoses även genom att nya högre skolor upprättats på orter, som tidigare ha saknat sådana. Vanligen har man börjat med att inrätta en högre folkskola, som efter några år har ombildats till kommunal mellanskola och slutligen, efter beslut av riksdagen, till samrealskola. Fråga uppstår nu, i vilka former denna utvidgning av realskolestadiet till nya orter bör förlöpa, sedan principbeslut fattats om en enhetsskola, som är avsedd att, i den mån försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten, ersätta icke blott folk- och fortsättningskolan utan även den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan och realskolan.

I de större städerna, där befintliga högre skolor icke kunna ytterligare utvidgas, står man inför ett liknande spörsmål. Under år 1950 upprättades nya statliga realskolor i Stockholm, Göteborg och Malmö. Framställningar om ytterligare utvidgning av realskoleorganisationen ha nu inkommit från Gävle, Linköping, Malmö, Västerås och Umeå. Frågan är här, om nya realskolor av hittillsvarande typ skola upprättas, eller om andra former böra sökas för realskolestadiets expansion.

Det torde vara uteslutet att tillgodose alla dessa behov i samband med utvidgningar av försöksverksamheten. Denna måste nämligen kunna effektivt ledas från skolöverstyrelsens sida. Den får icke taga så stor omfattning, att svårigheter i detta hänseende uppstå. Direktiv för det fortsatta planeringsarbetet under övergångstiden äro under sådana förhållanden av nöden.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 17 november 1950 förelagt Kungl. Maj:t de här berörda spörsmålen. Ämbetsverket redogör i tur och ordning för de olika tänkbara alternativen: upprättande av nya realskolor och högre kommunala skolor, inbyggande av realskolelinjer i kommunala flickskolor och i folkskoleseminariernas övningsskolor, inbyggande av realskolelinjer i folkskolan i anslutning till något av de system, som ha prövats i Stockholm, och åvägabringande av anknytning mellan folkskolans sjätte klass och en högre klass i real- eller mellanskola i anslutning till stocksunds-systemet.

Den rådande bristen på ämneslärare gör det emellertid enligt överstyrelsens mening vanskligt att upprätta nya femåriga högre skolor.

»Tillgången på akademiskt utbildade lärare är så knapp, att undervisningen av lärjungar i åldersstadier upp till 13 år i alltmer vidgad utsträck-

ning måste anförtros folkskolans lärare. På större och centralt belägna orter torde de högre skolornas behov av akademiskt utbildade lärare visserligen kunna fyllas men då endast på bekostnad av skolor på mindre orter och orter i avlägsna landsändar. Med hänsyn härtill synas nya 5-åriga högre skolor icke böra upprättas.»

Att inbygga realskolelinjer i kommunala flickskolor eller i folkskoleseminariernas övningsskolor kan endast ifrågakomma i begränsad omfattning, framhåller överstyrelsen. Större vikt måste läggas vid möjligheten att inbygga realskolelinjer i folkskolan, varvid även andra modifikationer i kursplanen än de i Stockholm tillämpade äro tänkbara. Dock synes man icke kunna upprätthålla det krav på akademisk utbildning för lärarna i modersmålet och engelska i klasserna 5 och 6, som gäller på sångklassernas språklinje, och förutsättningarna i varje särskilt fall måste omsorgsfullt prövas — det är icke alltid de äro lika gynnsamma som i Stockholm.

»De i folkskolan inbyggda realskolelinjerna äro ej tillräckligt prövade, för att man kan vara säker på att de lämna tillfredsställande resultat. Sångklassernas organisation är prövad endast i Stockholm, där goda möjligheter torde föreligga att erhålla lärare med akademisk kompetens. Den andra formen av i folkskolan inbyggda linjer är icke fullständigt prövad. En viss försiktighet synes därför påkallad, då det gäller upprättande av nya i folkskolan inbyggda linjer. En noggrann undersökning av förutsättningarna från fall till fall torde vara oundgänglig. — — —

På orter, där man upprättar i folkskolan inbyggda realskolelinjer, och där realskola eller högre kommunal skola finnes, uppstå vissa rekryteringsproblem. Lämpligt synes vara, att intagningen till dessa linjer samordnas med intagningen till på platsen förefintliga högre skolor. Beslut om formerna härför bör fattas i varje särskilt fall, samtidigt med att föreskrift meddelas om inrättande av inbyggd realskolelinje.»

Den i Stocksund vidtagna anordningen synes kunna ifrågakomma även på andra orter, både där högre skola redan finnes och där sådan nyinrättas, fortsätter överstyrelsen. Inträdesprövningen bör dock ersättas med krav på kvalificerade betyg. Om orten har fyraårig realskola eller kommunal mellanskola, kan man genom denna anordning i vissa fall nedbringa antalet klassavdelningar, vilket är av vikt vid nuvarande lärarbrist. Intet hindrar emellertid, att motsvarande anordning tillämpas jämväl vid femårig realskola, så att lärjungar från sjätte klassen i folkskola, där undervisningsplanen modifierats bland annat genom införande av undervisning i engelska, vinna inträde i klass 3⁵ i förefintliga eller nyinrättade avdelningar. Detta skulle visserligen icke göra lärjungarnas skoltid kortare, än om de övergått till femårig realskola i den vanliga ordningen, men för åtgången av akademiskt utbildade lärare kan det bli av stor betydelse.

Föreligger icke behov av fyraårig realskoleutbildning på orten, borde hinder icke möta att upprätta en treårig kommunal mellanskola utan den nuvarande första klassen.

Förutsättningarna för att stockholms- och stocksundssystemen skola fungera tillfredsställande äro icke blott att engelska läses i folkskolans femte och sjätte klasser, utan även antingen att lärjungematerialet är gott eller att tim- och kursplanerna för nämnda klasser modifierats med hänsyn till den treåriga lärogång till realexamen, som skall byggas därpå. Tills vidare bör man icke ensidigt binda sig för någotdera systemet, anser överstyrelsen.

Huruvida undervisning i engelska skall meddelas åt samtliga lärjungar i femte och sjätte klasserna eller endast åt sådana, som anmäla sig frivilligt och anses ha förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen, och på vad sätt lärjungarna böra sammanföras till undervisningsavdelningar, äro frågor, som närmast böra ankomma på vederbörande skolstyrelse. Efter särskilt medgivande bör undervisningen i engelska kunna följa olika tim- och kursplaner i olika avdelningar av femte och sjätte klasserna.

Vid prövningen av övergångstidens organisatoriska förhållanden bör det givetvis tillses, att större orter icke gynnas på de mindres bekostnad, vilket lätt skulle kunna inträffa under nu rådande lärarbrist.

Överstyrelsen hemställer, att Kungl. Maj:t ville godkänna de av ämbetsverket sålunda framlagda riktlinjerna för beredande av ökade möjligheter till högre utbildning under övergångsperioden före enhetsskolans upprättande.

Läroverkslärarnas riksförbund har med anledning av skolöverstyrelsens förslag inkommit med en skrift, vari de fristående femåriga realskolelinjernas pedagogiska och organisatoriska fördelar framhävas. Därutöver anför riksförbundet bland annat följande.

Lärarbehovet blir icke större, om en femårig lärogång anordnas fristående än om den helt och hållet eller under de två första åren inbygges i folkskolan. Problemet gäller sålunda inte antalet lärare utan antalet för realskolan utbildade lärare. Principiellt är det emellertid ingenting som hindrar, att samma antal folkskollärare anställas för undervisning å en fristående femårig realskolelinje som å en helt eller delvis inbyggd. De fristående linjerna äro då att föredraga; de skulle kunna draga till sig ett relativt gott urval av folkskollärare, medan en viss psykologisk faktor torde avhålla lärare med akademisk kompetens från att söka till en i folkskolan helt inbyggd femårig linje.

Avsikten med skolöverstyrelsens förslag synes vara att under rådande läroverkslärarbrist söka säkerställa rekrytering av akademiker till landsbygdens skolor. Riksförbundets uppfattning är tvärtom, att förslaget direkt strider mot landsbygdens intressen, då det endast opererar med kommunala skolformer. Läroverkslärarnas benägenhet att söka sig till statliga skolor är klart dokumenterad. Med nuvarande blygsamma rekrytering kan man räkna med att nytillskottet av unga läroverkslärare till övervägande antal kommer att absorberas av de statliga läroverken. Den ogynnsamma ställning, som de mindre orterna intaga i konkurrenshänseende komme att ytterligare accentueras, om de nyinrättade skolorna få kommunal karaktär.

Skolöverstyrelsens rekommendation, att intagningen vid inbyggda linjer skulle samordnas med intagningen vid ortens högre skolor, är vanskelig: om arrangemanget skulle innebära ett tvång för de i vissa stadsdelar bosatta att välja den ena eller andra skolformen, torde man vara inne på en mycket olycklig väg.

Med hänsyn till den rådande bristen på akademiskt utbildade lärare vill förbundet trots allt icke motsätta sig, att i vissa fall den femåriga realskolans två första klasser provisoriskt förläggas till folkskolan, i vars femte och sjätte klasser en modifiering genomföres av kurs- och timplanerna för de elever, som ämna övergå till 3^e. Vid skolor, som redan ha femårig realskolelinje, böra dock endast fullständiga femåriga linjer få inrättas. Nyupprättade skolor böra i samma utsträckning som tidigare vara statliga.

Föredraganden.

Säkerligen har skolöverstyrelsen rätt i uppfattningen, att den stigande strömmen av inträdessökande till de högre skolorna icke kan till någon större del ledas över till enhetsskolororganisationen, så länge denna befinner sig på försöksstadiet. Samtidigt med att enhetsskolan prövas, måste därför den nuvarande realskoleundervisningen utbyggas och därmed även nya skolenheter upprättas med den nuvarande realskolans allmänna uppgifter men måhända, vad organisationen beträffar, på ett eller annat sätt jämkade med hänsyn till övergångstidens förhållanden. För planeringsarbetet inom kommunerna under övergångstiden är det av icke ringa vikt, att riktlinjer kunna anges för denna utbyggnad av realskoleundervisningen.

Det är därvid i synnerhet tre omständigheter, som torde komma att bestämma arten av de åtgärder, som böra vidtagas.

1. Under en lång tid framåt kommer ett stort antal skoldistrikt att ha ett folkskoleväsen, där undervisning i engelska icke förekommer eller påbörjas tidigast i sjunde klassen. Det måste därför alltjämt finnas högre skolor, som mottaga lärjungar från sjätte klassen utan förkunskaper i engelska. Omfattningen av den för detta ändamål behövligen organisationen torde ännu en tid fortsätta att växa men kan senare väntas avtaga, allteftersom ett allt större antal skoldistrikt införa engelska i femte klassen.

2. Lärjungarna i skoldistrikt, där engelska läses från och med femte klassen, böra beredas tillfälle att tillgodogöra sig den tidsvinst, som möjliggöres genom införandet av ett främmande språk på detta stadium. Skolororganisationen bör följaktligen tillhandahålla en lärogång, som leder fram till realexamen fem år efter engelskans inträde på schemat. Behovet av skolor med denna uppgift kan väntas raskt växa under övergångstiden.

3. Den rådande bristen på ämneslärare, vilken sannolikt icke kan snabbt övervinnas, gör det nödvändigt att giva visst företräde för skolformer, som ställa mindre anspråk på produktionen av lärare med akademisk utbildning.

För ungdomen i de skoldistrikt, där engelska icke läses, lämpar sig den nuvarande skolorganisationen rätt väl med sina fyraåriga och femåriga realskolelinjer, sina kommunala mellanskolor och praktiska mellanskolor. Det gäller blott att se till, att utbildningsmöjligheterna icke inknappas genom de organisationsändringar, som företagas under övergångstiden.

På orter, där engelska införes i femte klassen, skulle enligt skolöverstyrelsens förslag den nuvarande organisationen av högre skolor visserligen bibehållas men de behov, för vilka denna organisations kapacitet är otillräcklig, i regel tillgodoses genom nya organisationsformer av det slag, som införts i Stockholm och i Stocksund. Realskolelinjer, där lärjungarna föras fram till realexamen, skulle få inbyggas i folkskolan, såsom redan i ett par varianter försökts i Stockholm. Avvikelser från folkskolans undervisningsplan skulle få göras i den utsträckning, som behöves för att lärjungar, som genomgått sjätte klassen med vissa kvalificerade betyg, skola bli i stånd att direkt övergå till klass 3⁵ av femårig realskola och klass 2⁴ av fyraårig realskola eller kommunal mellanskola, i huvudsak såsom det planerats i Stocksund.

Jag finner skolöverstyrelsens förslag i flera avseenden lyckligt utformat. Det tillvaratager de fördelar, införandet av engelska i femte klassen erbjuder, och ställer mindre krav på produktionen av akademiskt utbildade lärare än en utvidgning av den nuvarande realskoleorganisationen genom upprättande av nya allmänna läroverk. De nya organisationsformerna ansluta sig på samma gång närmare till de riktlinjer för skolväsendets utveckling, som godkänts av riksdagen förlidet år, och de kunna ge erfarenheter, som äro ägnade att i vissa avseenden komplettera försöken med enhets-skolan. Uppmärksamhet bör bland annat ägnas åt arbetshygieniska förhållanden inom de olika parallella skolformerna och jämkningar successivt vidtagas, för att arbetet på varje stadium skall bliva så väl anpassat efter lärjungarnas förmåga, som omständigheterna medgiva.

Jag är således fullt ense med skolöverstyrelsen om att utvecklingen av realskolestadiets skolformer under övergångstiden bör planläggas efter de riktlinjer, för vilka jag nu redogjort. Såsom en konsekvens härav böra de föreliggande framställningarna om inrättande av nya statliga realskolor icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Läroverkslärarnas riksförbund, som förordar fortsatt upprättande av fristående femåriga realskolor, hänvisar till möjligheten att i skolor av detta slag anställa folkskollärare till samma antal, som enligt skolöverstyrelsens förslag skulle undervisa i folkskoleklasserna 5 och 6 på de inbyggda linjerna. Åtgången av akademiskt utbildade lärare bleve då densamma vid fristående och inbyggda realskolelinjer med femårig lärogång.

Anordningen nämnes endast som ett tänkbart provisorium, men tanken leder längre och kunde eventuellt få mera ingripande konsekvenser för den bestående skolorganisationen än det förslag skolöverstyrelsen formulerat. Jag vill erinra om att departementschefen i direktiven för läroverkens kris-

utredning yttrat, att frågan om provisorisk anställning av folkskollärare vid de högre skolorna borde vid utredningen uppmärksammas och att det borde tillses, att sådana lärare i första hand anställdes vid större läroverk och placerades för tjänstgöring på det lägre, med folkskolans högre klasser jämförliga skolstadiet. I avvaktan på förslag från krisutredningen anser jag mig emellertid icke böra taga ställning till sistberörda fråga. Den bör närmast betraktas som en krisfråga och behandlas i samband med av lärarbristen påkallade åtgärder.

Liksom skolöverstyrelsen anser jag det viktigt, att vid genomförandet av de föreslagna åtgärderna all rimlig hänsyn toges till landsbygdens behov. Så länge det finns skoldistrikt utan undervisning i engelska, måste ett tillräckligt antal avdelningar av klass 1⁴ uppehållas vid allmänna läroverk och kommunala mellanskolor. Statsbidragsbestämmelserna för de senare böra utformas så, att det icke för den kommunala mellanskolans huvudman blir betungande att tillhandahålla undervisning även för ungdom från andra kommuner.

Skolöverstyrelsen föreslår, att vid nyinrättade kommunala mellanskolor första klassen icke ovillkorligen skall behöva upprättas. Sådana treåriga kommunala mellanskolor kunna ha en uppgift att fylla i städer, där landsbygdens ungdomens intressen äro på annat sätt tillgodosedda, och de torde även med fördel kunna betjäna lärjungar från landsbygdsskolor, där undervisningen har anordnats enligt stocksundssystemet. Jag har därför intet att invända mot att sådana skolor inrättas, där förhållandena göra det lämpligt, och även erhålla statsbidrag enligt de grunder som gälla för högre kommunala skolor, men jag förutsätter, att Kungl. Maj:t, när en sådan skola erkännes som kommunal mellanskola, noga tillser, att landsbygdens ungdomens intressen icke bli lidande.

I vad mån och på vad sätt intagningen av lärjungar i linjer, som inbyggas i folkskolan, bör samordnas med intagningen till på platsen förefintliga högre skolor, kan icke i förväg med någon säkerhet bedömas. Liksom skolöverstyrelsen anser jag, att dylika frågor böra prövas från fall till fall i samband med att beslut meddelas om inrättande av inbyggda linjer. Skyldighet att i dylika linjer mottaga lärjungar från andra skoldistrikt torde i vissa fall böra föreskrivas, närmast med tanke på lärjungar, som i hemorten ha tillgång till grundläggande undervisning i engelska men där icke kunna fullfölja studierna till realexamen.

III. Speciella frågor inom försöksverksamheten.

a. Korrespondensundervisning i vissa landsbygdskommuner.

Skolöverstyrelsens utredning. Genom beslut den 7 juli 1950 anmodades skolöverstyrelsen utreda förutsättningarna för en försöksverksamhet med korrespondensundervisning inom enhetsskolans ram.

I skrivelse den 27 december 1950 erinrar nu överstyrelsen om att i vårt

land redan föreligger viss erfarenhet av en undervisning på realskolstadiet, som till väsentlig del är grundad på korrespondensmetod. En realskola, där detta arbetssätt tillämpades, upprättades 1941 i Robertsfors av Hermods korrespondensinstitut i Malmö; korrespondensrealskolorna bruka därför i dagligt tal ofta kallas robertsforsskolor. Samma år upptogs en liknande verksamhet av NKI-skolan, några år senare även av Brevskolan i Stockholm. Verksamheten kulminerade strax efter mitten av 1940-talet men har sedan dess gått starkt tillbaka. Den viktigaste orsaken torde ha varit, att skolorna icke kunnat göras ekonomiskt bärkraftiga.

Kommunalfullmäktige i Norrfjärden m. fl. kommuner, där Hermods korrespondensinstitut organiserat korrespondensrealskolor, anhålla om statsbidrag till på visst sätt organiserade korrespondensrealskolor inom ifrågasvarande kommuner. De skildra därvid arbetet i skolorna på följande sätt:

Studiebrev och annan erforderlig materiel utsändas från institutet, varifrån även provskrivningar dirigeras och undervisningen i sin helhet övervakas. Lösningarna till breven sändas in till institutet för rättning på samma sätt som lösningar från andra elever, som undervisas enbart per korrespondens. Studierna bedrivs i gemensam lokal under överinseende av en studieledare. Denne skall främst organisera det dagliga arbetet i skolan, ingripa med förklaringar och kompletterande upplysningar, där så behövs, hålla förhör för att kontrollera, att eleverna verkligen tillgodogjort sig det lästa, hjälpa dem med uttalet av främmande språk, stimulera och stödja dem och över huvud taget genom sin personliga närvaro utgöra en garanti för att såväl varje enskild elev som gruppen i sin helhet arbetar med intresse och framåtanda. Studieledaren skall också lämna direkt muntlig undervisning på de punkter, där eleverna behöva sådan hjälp. Då erfarenheten från den nuvarande Robertsforsskolan visar, att eleverna i de olika årsklasserna i stort sett följa varandra vid läsningen, har studieledaren möjlighet att muntligt tillrättalägga svårare delar av kurserna för varje årsgrupp av 7 à 8 elever. Detta torde ur effektivitetssynpunkt vara betydligt bättre för eleverna än att låta dem läsa de svårare partierna helt på egen hand. På så sätt kan det bästa i den muntliga undervisningen och korrespondensundervisningen förenas, varigenom skolarbetet i avsevärd grad underlättas för eleverna samt tid och därmed också utgifter sparas.

Det har visat sig, att studieledaren inte har några svårigheter att handleda eleverna i språk och andra ämnen. De undervisningsbrev, som användas, äro nämligen så tillrättalagda, att studieledaren i de flesta fall kan hämta erforderlig handledning ur dem. Studieledaren har dessutom möjlighet att i tveksamma fall vända sig till huvudläraren i ämnet vid Hermods, en utväg, som enligt vad erfarenheten visar dock endast mera sällan behövt tillgripas.

För studieledaren, som endast i mindre utsträckning har skriftligt hemarbete, beräknas en undervisningsskyldighet av 30—32 veckotimmar.

NKI-skolan anhåller i skrivelse den 14 februari 1951, att statsbidrag måtte kunna utgå även till kommuner, som anordna korrespondensrealskolor enligt den av NKI-skolan tillämpade metoden. Om denna meddelar skolan bland annat följande.

»Den muntliga undervisningen på orten uppgår till 12 à 16 veckotimmar under 41 läsveckor per år och ägnas främst modersmål, tyska, engelska och matematik. I fysik och kemi leder läraren laborationer med utsänt material, medan han i övriga ämnen i första hand skall ge studieråd och studieimpulser. Kurserna äro klassindelade i överensstämmelse med de offentliga fyraåriga realskolornas kursplaner.

Elevernas arbete med studiebreven och lösandet av till breven hörande uppgifter sker i hemmet. Studieresultaten kontrolleras därutöver genom övervakade specialskrivningar på lärorummet i samtliga ämnen, sammanlagt cirka 100 under hela studietiden. Alla lösningar och prov granskas och betygssätts av lärare vid NKI-skolan i Stockholm.»

Vanligen avsluta lärjungarna vid korrespondensrealskolorna studierna med att bevista en centraliserad preparandkurs för realexamen av högst en termins varaktighet.

Skolöverstyrelsen har genom iakttagelser vid privatistexamina och under besök vid korrespondensrealskolorna kommit till uppfattningen, att en korrespondensrealskola, som står under god ledning och har ett relativt starkt inslag av muntlig undervisning, kan ge en fullgod realskoleutbildning, om dess undervisning kompletteras med en termins undervisning vid en väl organiserad preparandkurs och under förutsättning, att eleverna besitta både begåvning och energi.

»Genom att organisera korrespondensrealskolor ha korrespondensinstituten utan tvivel gjort en värdefull pedagogisk insats, i det de visat, hur realskolproblemet i fråga om viss teoretisk linje trots lärarbrist torde kunna lösas på ett i det hela ganska tillfredsställande sätt även i trakter med gles bebyggelse. I själva verket synes flerstädes ingen annan utväg stå till buds, och det är tvivelaktigt, om ens samtliga nuvarande försöksdistrikt skola kunna tillgodose den teoretiska undervisningen på högstadiet på annat sätt än genom att upprätta korrespondensrealskolor. I varje fall torde det under de närmaste årtiondena icke bli möjligt att organisera enhetsskolans högstadium utan att på åtskilliga platser tillgripa olika former av korrespondensundervisning.»

Under sådana förhållanden finner överstyrelsen det önskvärt med försöksverksamhet dels vid någon eller några av de nu verkamma fullständiga korrespondensrealskolorna, dels även vid någon eller några nyinrättade, dock sammanlagt högst fem.

De nya försöksdistrikten böra enligt överstyrelsens mening utväljas bland kommuner med åtta- eller nioårig skolplikt. Kommunen skulle inträda som huvudman för skolan, och denna skulle vara underställd distriktets skolstyrelse. Läsåret skulle omfatta 39 veckor. Som lärare skulle anställas en folkskollärare med studentexamen; om lärjungeantalet överstiger 24, skulle två anställas. Studiematerial skulle enligt bifogad specifikation tillhandahållas av ett korrespondensinstitut. Kursen beräknas omfatta sex terminer i hemorten och en sjunde vid korrespondensinstitutets preparandkurs,

varest realexamen skulle avläggas. Undervisning skulle om möjligt meddelas även i övningsämnen.

Statsbidrag skulle utgå till huvudmannen i följande omfattning:

1) för lärarnas avlöande: enligt de bestämmelser, som komma att utfärdas för enhetsskolans högstadium,

2) för att täcka avgifterna till korrespondensinstitutet m. m.: 250 kronor per lärjunge och termin under högst sju terminer,

3) för inspektionsresor från korrespondensinstitutets sida: 80 procent av kostnaderna, dock högst 200 kronor per år för varje skola.

Försöksdistrikten skulle vara skyldiga pröva korrespondensundervisning även vid praktisk utbildning och undervisning i yrkesteori, i den mån andra utvägar icke stå till buds. Statsbidrag skulle därvid utgå med högst 80 procent av avgifterna för kurs, som av skolöverstyrelsen har godkänts för ändamålet.

Överstyrelsen beräknar statsverkets kostnader för en korrespondensreal-skola med 20 lärjungar till 18 000 kronor per år, vartill eventuellt kommer statsbidrag till undervisning i praktiska ämnen. För budgetåret 1951/52 beräknas ett medelsbehov av 85 000 kronor. Överstyrelsen hemställer, att beloppet måtte anvisas å anslaget Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.

Statens direkta kostnader per undervisad lärjunge bleve avsevärt större än exempelvis för lärjungarna i de kommunala mellanskolorna. Skillnaden utjämnas emellertid till god del genom att s. k. landsbygdsstipendier icke behövde utgå till korrespondensrealskolans lärjungar under studierna i hemorten.

Överstyrelsens förslag avser som synes inrättande av fristående korrespondensrealskolor. Det förutsattes icke, att försöksdistrikten skola ha infört enhetsskola; däremot böra distrikten, där så är möjligt, införa engelska i klasserna 5 och 6 och även i övrigt förbereda övergång till enhetsskolan genom sådan omläggning av studiemetoderna, att självständigt arbete av det slag, som kräves för korrespondensundervisning, icke är för eleverna främmande.

Försök med en på korrespondensundervisning grundad lärogång för klasserna 7 och 8 ha redan påbörjats inom Gustafsbergs skoldistrikt enligt medgivande den 31 mars 1950. Distriktet är dock icke av den typ, där korrespondensundervisning i fortsättningen främst kan väntas ifrågakomma.

Statskontoret har inhämtat från Brevskolan i Stockholm, att avgiften för den av skolan i Gustafsbergs skoldistrikt bedrivna korrespondensundervisningen uppgår till något över 190 kronor per lärjunge och termin. Enligt statskontorets mening måste 150 kronor per lärjunge och termin under högst sju terminer anses utgöra skäligt bidrag från statens sida till utgifterna för själva korrespondenskursen och preparandkursen. Som villkor för statsbidrag bör gälla, att antalet lärjungar per studiegrupp ej får understiga 14 eller överstiga 24.

Föredraganden.

Efter vad det vill synas av skolöverstyrelsens redogörelse äro erfarenheterna av korrespondensundervisning på realskolestadiet så pass gynnsamma, att man måste räkna med att denna undervisningsmetod i framtiden kan komma att spela en avsevärd roll som komplement till den muntliga undervisningen, särskilt för glesorternas ungdom. Den får därigenom omedelbart intresse för den blivande enhetsskolorganisationen, vilken måste kunna sörja även för glesorternas behov. Jag finner det angeläget, att metodens användbarhet under de närmaste åren ytterligare prövas.

De försök, skolöverstyrelsen nu föreslår, äro av förberedande natur. De gälla närmast en skolform, som liksom den nuvarande realskolan har att föra lärjungarna fram till realexamen; de kommuner, som utväljas för försöken skulle dock vara skyldiga att i viss utsträckning pröva metoden också vid den praktiska undervisningen för ungdom, som ämnar gå ut i näringslivet utan examen. Ehuru försöken sålunda icke skulle falla inom enhetsskolans ram, böra resultaten kunna utnyttjas för planeringen av enhetsskolan. Samtidigt bleve de upprättade korrespondensrealskolorna på sina orter till påtaglig nytta och hjälp för de uppväxande, en hjälp som är värdefullare, ju svårtillgängligare bildningsmöjligheterna i övrigt äro i bygden. Undervisningsmetodens utformning i detalj torde böra prövas från fall till fall under hänsynstagande till försökens uppgift och ortsförhållandena.

Av utredningen framgår, att kostnaderna per undervisad lärjunge kunna väntas bli rätt avsevärda. Då försöken på grund härav måste få mycket begränsad omfattning, synes det icke vara nödvändigt att nu fastställa detaljerade statsbidragsbestämmelser; det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter prövning av de företedda kostnadsberäkningarna och omständigheterna i övrigt bestämma det statsbidrag, som bör utgå till ett distrikt, där korrespondensrealskola upprättas.

Av tekniska skäl torde det vara svårt att organisera försöken i avsedd utsträckning redan instundande läsår. Ett belopp för försök med korrespondensundervisning bör dock finnas tillgängligt, emedan behov av sådan undervisning i vissa ämnen kan tänkas framträda inom ett par av de distrikt, där försök med enhetsskolorganisationen pågå.

Då det är mycket ovisst, i vad mån dylika behov komma att aktualiseras, är det svårt att angiva fasta hållpunkter för anslagsberäkningen. Ett totalbelopp av 35 000 kronor skulle dock sannolikt vara tillfyllest. Jag har för avsikt att under anslaget Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. upptaga ifrågavarande belopp.

b. Yrkesvägledningen inom enhetsskolan.

Enligt de av 1950 års riksdag godkända riktlinjerna för skolväsendets utveckling skall yrkesorientering upptagas i kursplanen för klasserna 7 och 8 av enhetsskolan. Senast i klass 9 skall, i nära kontakt med yrkeslivet, anordnas en förberedande yrkesutbildning eller, där förhållandena motivera detta, en allmän praktisk utbildning.

Skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ha år 1949 gemensamt tillsatt en samarbetskommitté för utredning av spörsmål rörande yrkesvägledningens organisation m. m.

Bland de frågor, som skulle bli föremål för behandling inom kommittén, kunna nämnas gränsdragningen mellan skolans och arbetsförmedlingens uppgifter på yrkesvägledningens område, frågor om vilka metoder som företrädesvis böra komma till användning vid yrkesvägledningen och vilket utrymme den bör få på skolans schema samt frågor om lärarnas specialutbildning för ändamålet och om erforderliga hjälpmedel för undervisningen.

Samarbetskommittén har ansett sig först böra ta ställning till yrkesvägledningen inom försöksdistrikt med nioårig enhetsskola.

Enligt en av kommittén upprättad promemoria skulle yrkesorienteringen i klasserna 7—9 erhålla följande omfattning:

Klass 7. Den allmänt yrkesorienterande undervisningen inklusive föreläsning av yrkesvalsfilmer bör omfatta cirka 15 lektioner per läsår.

Dessutom bör anslås tid för enskild yrkesvägledning med elever, som redan i denna klass ställas inför val av utbildningslinje, samt viss studieorientering i fråga om ämnesvalet. Vidare kontaktarbete med målsmän, lärare, skolläkare, skolpsykolog och ungdomsförmedling. Tid cirka 15 lärartimmar per läraravdelning.

Klass 8. För en fortsatt allmänt yrkesorienterande undervisning (även studiebesök) torde krävas cirka 30 lektioner.

För kontaktarbete inom skolan och med hemmen i avsikt att klarlägga elevernas situation och för enskild studieorientering i samband med linjevalet bör anslås cirka 30 lärartimmar per läraravdelning. Härvid skall elevens anlags- och intresseinriktning såvitt möjligt klarläggas. Föräldramöten böra anordnas på kvällstid.

Klass 9 y. Särskilda lektionstimmar för yrkesorienterande undervisning torde ej böra ifrågakomma för dem, som redan påbörjat viss yrkesutbildning inom eller utanför enhetsskolan, ej heller för den, som valt yrken, inom vilka man ej kan påbörja utbildningen förrän vid högre ålder. För elever, som ännu ej bestämt sig för någon yrkesbana, kan man tänka sig en fortsatt yrkesorientering i grupp — förslagsvis cirka 10 lektioner — men effektivare vore troligen för denna obeslutsamma grupp en individuell yrkesvägledning, kompletterad med föräldrakontakt.

För ackquisition av utbildningsplatser och utplacering av eleverna dels under läsåret dels vid skolans slut, torde behöva anslås ett avsevärt timantal. Arbetets omfattning blir beroende av ett flertal faktorer, t. ex. graden av näringslivets differentiering, förekomst av arbetsförmedling på

orten, nödvändigheten av att sända ungdomar för praktisk yrkesutbildning till annan ort, olika behov av att anlita arbetsförmedlingen vid avgång från skolan o. s. v. Något visst timantal per elev eller klass torde därför f. n. ej kunna anges generellt.

Dessutom bör tid anslås åt en »kontrollerande och kompletterande verksamhet» (Skolkommissionen, s. 250), som nödvändigtvis måste bli relativt tidskrävande.

9 a. Någon mera omfattande yrkesorienterande undervisning torde ej kunna läggas in i kursplanen för 9 a, utan yrkesvägledningen bör främst ske i form av enskild yrkesvägledning med eventuellt påföljande arbets-anvisning vid läsårets slut. På detta stadium skulle således ej behöva anslås några särskilda lektionstimmar, vilket dock ej synes hindra, att en tjänsteman från ungdomsförmedlingen vid besök i skolan kan anmodas ge en kort orientering på lektionstid. Till det för anlagsbedömningen m. m. nödvändiga kontaktarbetet med lärare, läkare, målsmän o. s. v. bör beräknas i genomsnitt en tjänstgöringstimme per elev.

Dessutom bör anordnas föräldramöten på kvällstid. Den tid, som åtgår för utplaceringen vid avgången från skolan och den enskilda rådgivningen i samband därmed, kan antagas växla starkt med de lokala förhållandena.

9 g. Eleverna böra på lektionstid bland annat genom skolradion erhålla några timmars studieorientering inför linjevalet på gymnasiet. Motsvarande orientering bör även muntligen eller i skrift erbjudas målsmännen.

Enligt denna plan skulle yrkesvägledningen i försöksdistrikten påbörjas läsåret 1951/52, då klass 7 i försöksdistrikten kommer att omorganiseras enligt för enhetsskolan fastställda riktlinjer.

Undervisningen i yrkesorientering och den enskilda studieorienteringen skulle handhavas av en av skolans lärare, förslagsvis benämnd yrkesvals-lärare. Denne skulle även ha vissa uppgifter i arbetsförmedlingens tjänst och åtnjuta arvode från denna. Samarbetet mellan skola och arbetsförmedling bleve genom anordningen säkerställt.

Yrkesvalsläraren skulle fullgöra en del av sin undervisningsskyldighet genom att meddela undervisning i yrkesorientering; han skulle åtnjuta viss nedsättning i undervisningsskyldigheten med hänsyn till honom åvilande kontaktarbete och enskild studieorientering; hans övriga arbete med yrkesvägledning skulle falla utanför den egentliga lärartjänsten och betalas av arbetsförmedlingen. De arbetsuppgifter, som komme att falla på honom i hans egenskap av ungdomsförmedlare, äro främst lärjungarnas utplacering i yrkespraktik, anskaffande åt dem av lärlings- och andra utbildningsplatser, utplaceringen i näringslivet vid avgången från skolan och den i dessa sammanhang eller eljest nödvändiga enskilda yrkesvägledningen.

I varje försöksdistrikt bör enligt samarbetskommittén finnas en yrkesvalslärare. Då dennes arbete som ungdomsförmedlare torde komma att starkt variera, kan man tänka sig, att skoldistriktet indelas i arvodesklasser, varvid arvodet fastställs efter läsår (budgetår). I städer, där särskild ungdomsförmedling finnes, torde yrkesvalslärarens befattning med rena förmedlingsuppgifter kunna inskränkas till ett minimum. Under alla

förhållanden måste dock en representant för skolan följa utplaceringen av lärjungarna i yrkespraktik och yrkesutbildning, emedan det här är fråga om skolpliktiga, som ej böra utplaceras i arbete utan vederbörande skolmyndighets godkännande.

Yrkesvalslärarnas utbildning i yrkesvägledning föreslås ske vid en feriekurs om cirka en månad. Sådana kurser böra anordnas av arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Den första kursen bör lämpligen hållas sommaren 1951 för ett fyrtiotal lärare. Yrkesvalslärarna böra dessutom kortare tid hospitera vid ungdomsförmedlingens länscentral. För lärare, som genomgått föreskriven utbildning eller annorledes förvärvat kännedom om yrkesvägledningens arbetssätt, utfärdar arbetsmarknadsstyrelsen behörighetsförklaring. För den nödvändiga fortbildningen kunna yrkesvalslärarna begagna sig av en korrespondenskurs i yrkesvalspsykologi och yrkesvägledningens metodik, som är under utarbetande hos arbetsmarknadsstyrelsen.

Yrkesvalsläraren skulle i sin av arbetsmarknadsstyrelsen arvoderade verksamhet vara underställd länsarbetsnämnden.

Som bekant har skolkommissionen tänkt sig, att åtskilliga av yrkesvalslärarens uppgifter skulle tillkomma den av kommissionen föreslagna tillsynsläraren. Samarbetskommittén går ej närmare in på förhållandet mellan de båda föreslagna lärartjänsterna men påpekar, att »en annan organisation kan vara tänkbar», om tillsynslärartjänst insättes.

Samarbetskommitténs förslag har av vederbörande ämbetsverk underställts Kungl. Maj:t.

Skolkommissionen, till vilken framställningen remitterats, erinrar om att departementschefen i propositionen 1950:133 redogjort för den av kommissionen skisserade särskilda tillsynsorganisationen för yrkesutbildningen under nionde skolåret och därvid anfört, att den måhända kunde synas väl vidlyftig men att det icke ännu vore möjligt att bestämt uttala sig härom; de praktiska erfarenheterna torde i sinom tid ge de säkraste anvisningarna för hur saken bör ordnas. Man synes då kunna antaga, menar kommissionen, att det i första hand är kommissionens förslag som bör prövas men att därvid största uppmärksamhet bör ägnas åt möjliga förenklingar. Detta bör emellertid ej hindra, att även andra vägar i lämplig utsträckning försökas i avsikt att nå fram till vad som i varje särskilt fall får anses vara den lämpligaste ordningen med hänsyn till bland annat personella tillgångar.

Kommissionens eget förslag innebar, att en tillsynslärare skulle finnas i varje skoldistrikt. Denne skulle ha den direkta ledningen av den förberedande yrkesutbildningen i skolan och i mindre skolor även vara kontaktman mellan skola och arbetsförmedling. Såväl folkskollärare och yrkeslärare som ämneslärare skulle kunna komma i fråga till uppdraget; sökan-

dens personliga erfarenhet från näringslivet och hans inriktning mot just den speciella verksamhet, som blir hans huvuduppgift, borde vid tillsättningen vara vägande omständigheter. Vid större skolor måste sannolikt annan person övertaga vissa av de arbetsuppgifter, som vid mindre skolor tillkomma tillsynsläraren. En summarisk uppskattning har emellertid givetvis vid handen, att arbetskraft utöver tillsynsläraren icke kan beräknas bli behöflig i mer än 5 av de nuvarande försöksdistrikten, förutsatt givetvis att kompetenta tillsynslärare stå till förfogande för de olika arbetsuppgifterna; av framtidens omkring 820 skoldistrikt på landsbygden komme närmare 650 att utgöras av vad kommissionen betecknat som »mindre». En omarbetning av förslaget vore med hänsyn till dessa förhållanden påkallad.

De föreslagna utbildningskurserna äro emellertid enligt kommissionens mening önskvärda, vilkendera organisationsformen som väljes, och en behörighetsförklaring för lärare, som förvärvat viss kännedom om yrkesvägledningens arbetssätt, utgör ett lämpligt bevis härpå. Kommissionen har för avsikt att vid utarbetandet av huvudmoment och kursplaner för enhetsskolan uppmärksamma de spörsmål, som ha berörts i den remitterade framställningen.

Skolöverstyrelsen och *arbetsmarknadsstyrelsen* framhålla i förnyat yttrande, att samarbetskommittén närmast tagit sikte på förhållandena i försöksdistrikten, sådana dessa framstå under försökstidens första år, innan enhetsskolan är färdigorganiserad. Skolkommissionen åter har haft i tanke förhållandena om några år, när den förberedande yrkesutbildningen har organiserats och tillsynslärartjänster kommit till stånd. Det skulle enligt ämbetsverkens mening vara för mycket begärt, att sådana tjänster omedelbart skulle inrättas huvudsakligen för yrkesvägledningen i lägre klasser än den nionde. Motsättningen mellan skolkommissionens och samarbetskommitténs förslag är därför mera skenbar än verklig. Samarbetskommitténs förslag går icke i vägen för skolkommissionens; tvärtom torde de av kommittén föreslagna befattningarna komma att påtagligt underlätta den framtida rekryteringen av tillsynslärartjänsterna. Därjämte är att märka, att det även efter genomförandet av en organisation med särskilda tillsynslärare för den förberedande yrkesutbildningen kommer att kvarstå ett visst behov av yrkesvals lärare.

Samarbetskommittén har sökt beräkna kostnaderna för undervisningen inom de distrikt, som påbörjat försöksverksamheten förlidet läsår. På budgetåret 1950/51 skulle falla kostnader på tillhoppa 16 450 kronor för den planerade utbildningskursen och för lärarnas hospitering vid ungdomsförmedling.

Arbetsmarknadsstyrelsen meddelar, att ämbetsverket har för avsikt att, sedan anvisningar om yrkesvägledningens ordnande inom försöksdistrikten meddelats, hos Kungl. Maj:t i socialdepartementet göra fram-

ställning angående ianspråktagande av medel från vissa anslag för täckande av dessa utgifter.

För budgetåret 1951/52, då undervisningen kan beräknas omfatta cirka 850 lärjungar i klass 7, kunna de genom arbetsmarknadsstyrelsen utgående arvodena uppskattas till sammanlagt omkring 1 000 kronor. Härtill kommer emellertid kostnaden för den undervisning i yrkesorientering och den nedsättning i undervisningsskyldigheten, som komme att föranledas av den projekterade verksamheten. Kostnadssumman beror av kompetens och tjänsteställning hos de lärare, som övertaga den undervisning yrkesvalslärarna lämnat. Beräknad efter timtaxans TC 25 i ortsgrupp 3 blir den omkring 9 000 kronor.

När verksamheten är fullt utbyggd, beräknas kostnaderna för ovanberörda grupp av försöksdistrikt komma att belöpa sig till 49 500 kronor, varav 37 500 kronor komme att belasta anslag under ecklesiastikdepartementet och 12 000 kronor anslag under socialdepartementet. Beräkningen förutsätter givetvis, att tillsynslärartjänster i skolkommissionens mening icke dessförinnan upprättas inom distrikten i fråga.

Statskontoret anser, att de i förslaget berörda lektionstimmarna böra inarbetas i timplanen på sådant sätt, att kostnader för särskilda timlärartimmar icke behöva uppstå, och att icke heller kostnader för det s. k. kontaktarbetet böra beräknas, enär detta arbete delvis ingår i varje lärares allmänna åligganden och delvis tillhör ungdomsförmedlingens intressesfär. Mot kostnadsberäkningarna invänder statskontoret, att ersättning för eventuella timlärartimmar för närvarande bör beräknas efter TC 17.

Föredraganden.

Samarbetskommitténs plan för yrkesvägledningen i enhetsskolan överensstämmer väl med riksdagens beslut och med det i förra årets skolproposition skisserade arbetsprogrammet. Åtminstone tills vidare torde verksamheten i klasserna på högstadiet böra erhålla den omfattning samarbetskommittén förordat.

Läraryrket kan endast lösas provisoriskt. När om ett par år den förberedande yrkesutbildningen skall organiseras upp ute i försöksdistrikten, torde i de flesta fall heltidstjänster bliva erforderliga, motsvarande de av skolkommissionen föreslagna tillsynslärartjänsterna. I vissa distrikt kan arbetet väntas taga sådan omfattning, att tillsynsläraren behöver biträde av en lärare, som bland annat övertager vissa uppgifter på yrkesorienteringens område. Det kan vara lämpligt att göra början med denna kompletterande lärarorganisation, emedan yrkesvägledningen i försöksdistrikten under de två närmaste åren har rätt begränsade arbetsuppgifter och i huvudsak inskränker sig till den yrkesorientering, som skall föregå den förberedande yrkesutbildningen. Samarbetskommittén använder benämningen

yrkesvalslärare för de nu i första hand behövliga lärarna. Dessa skulle er-hålla viss utbildning vid en feriekurs, som tänkes anordnad av arbetsmark-nadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen, och dessutom under en kortare tid hospitera vid ungdomsförmedlingens länscentral. Antagligen komme tillsynslärartjänsterna, om sådana framdeles inrättas, att i stor ut-sträckning rekryteras bland yrkesvalslärarna.

En yrkesvalslärare skulle i regel vara heltidsanställd lärare vid skolan och tillika arvodestagare inom arbetsförmedlingen. Det vanligaste fallet torde väl bli, att någon av distriktets folkskollärare förskaffar sig kompe-tens för uppdraget och erhåller detsamma. Han skulle då bestrida viss undervisning i de vanliga ämnena i sin klass på mellanstadiet, fullgöra en annan del av undervisningsskyldigheten genom att undervisa i yrkesorien-tering i de högre klasserna, besörja s. k. kontaktarbete och meddela enskild studieorientering i sistnämnda klasser samt på grund härav åtnjuta viss nedsättning i undervisningsskyldigheten som folkskollärare ävensom slut-ligen vid sidan om lärartjänsten mot arvode från arbetsmarknadsstyrelsen handhava vissa uppgifter rörande lärjungarnas utplacering i yrkes-praktik m. m.

Jag kan i de här återgivna grunddragen följa samarbetskommitténs för-slag. Därav följer i stort sett även, vilka löneförmåner som böra tillkomma yrkesvalsläraren i hans lärartjänst. Han komme att intaga samma ställning som de folkskollärare, vilka fullgöra en del av sin undervisning på hög-stadiet, och bör med hänsyn till undervisningens speciella karaktär erhålla tillägsarvode för sistnämnda undervisning efter de grunder, som fastställas för dessa. Det bör därvid ankomma på skolöverstyrelsen att bestämma, huru många undervisningstimmar den del av arbetet, som icke är bunden till viss timme på schemat, skall anses motsvara. Den undervisning på mellanstadiet, som yrkesvalsläraren måste överlåta på arvoderad ersättare, komme att betalas enligt timplärarkungörelsen, sålunda i regel efter taxan TC 17.

Det kan emellertid också tänkas, att till yrkesvalslärare utses en ämnes-lärare, således en lärare, som i princip har hela sin tjänstgöring på hög-stadiet. Hans totala tjänstgöring bör då bestämmas enligt de grunder, som gälla för sådana lärare. Andra lärares arbetsbördas kommer tydligen, när ämneslärarsystem tillämpas, icke att påverkas av att vissa arbetsuppgifter bestridas av en särskild yrkesvalslärare. Motsvarigheten i undervisnings-timmar för kontaktarbete m. m. bestämmas såsom i föregående fall av skolöverstyrelsen.

Slutligen är det åtminstone möjligt, att till yrkesvalslärare utses en per-son, som icke har att bestrida annan undervisning än den med yrkesväg-ledningen förenade eller därutöver endast har timplärartjänst. Han bör då i sin egenskap av yrkesvalslärare avlönas som timplärare, varvid åter skol-överstyrelsen bestämmer, vilket timantal han bör tillgodoräkna sig för den del av undervisningen, som icke är bunden till viss timme på schemat. För

arvodering av lärartimmarna bör i detta fall timtaxan TC 17 läggas till grund; därjämte skulle läraren såsom övriga yrkesvalslärare åtnjuta visst arvode från arbetsmarknadsstyrelsen.

Det torde icke vara erforderligt att nu taga ställning till avlöningsförmånerna för en heltidsanställd yrkesvalslärare, som uteslutande ägnar sig åt yrkesvägledningsarbetet. Fallet kommer efter all sannolikhet icke att aktualiseras under instundande budgetår men bör beaktas vid den utredning om tillsynslärartjänsterna, som inom det närmaste året måste verkställas. Frågan om yrkesvalslärarnas ställning till arbetsförmedlingen fordrar ytterligare överväganden. Den av samarbetskommittén föreslagna anordningen torde dock försöksvis få tillämpas under nästa budgetår.

Kostnaderna för lärartjänstgöringen torde komma att utfalla något lägre än samarbetskommittén antagit. I vad de ankomma på statsverket, belasta de förslagsanslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor. Anslagsbehovet för nästa budgetår påverkas emellertid icke.

c. Formerna för intagning av lärjungar i högre skolor.

Intagning av lärjungar i realskolans första klass verkställs dels i juni månad och dels vid höstterminens början.

Inträdessökande till första klassen av femårig realskola, vilken har genomgått lägst fjärde klassen av folkskola anordnad enligt A-formen eller någon av B-formerna, är frikallad från prövning, om hans betyg från folkskolan fyller vissa fordringar. Avseende fästes vid vitsorden i de till modersmålet hörande tre ämnesgrenarna tal- och läsövningar, skrivning och språklära samt rättstavning, de till matematiken hörande två ämnesgrenarna tillämpad räkning och mekanisk räkning samt läroämnena kristendoms-kunskap, geografi, naturkunnighet och historia. Minimivillkoren äro

1) att lärjungen icke har underbetyg i något av dessa 9 ämnen eller ämnesgrenar;

2) att han har minst betygssumman $13\frac{1}{2}$ (= Ba i medeltal) i de 9 ämnena;

3) att han har minst betygssumman $4\frac{1}{2}$ (= Ba i medeltal) inom tre-ämnesgruppen tal- och läsövningar, skrivning och språklära samt tillämpad räkning (SFS 1949: 125). Enligt numera tillämpade betygsättningsnormer är Ba medelbetyg i folkskolan.

Lärjungar, som ej fylla dessa villkor, måste undergå inträdesprövning i samtliga ämnen och ämnesgrenar. Främmande trosbekännare behöver icke pröva i kristendoms-kunskap.

Enahanda bestämmelser gälla för inträde i första klassen av fyraårig realskola endast med den skillnaden, att sjätte klassen i detta fall är den normala anknävningsklassen.

Intagningen i juni månad verkställs av rektor, varvid ett visst antal platser skola lämnas obesatta. Intagningen vid höstterminens början ombesörjes i regel av en intagningsnämnd, vari ingår rektor, två representanter

för kollegiet och två lärare tillhörande folkundervisningen. Nämnden har viss rätt att dispensera sökande, som icke fullt motsvara minimikraven. Finnes det vid höstterminens början plats för alla inträdessökande, inträder rektor i nämndens befogenheter.

Under fjolåret tillämpades enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 mars 1950 en på vissa punkter avvikande intagningsprocedur.

Analoga intagningsförfaranden tillämpas vid kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och statsunderstödda privatläroverk.

Den 7 juli 1949 tillkallade skolöverstyrelsen två sakkunniga, rektorn vid kommunala flickskolan i Jönköping Elisabeth Dahr och överläraren i Göteborg R. Dahlkvist, för att verkställa översyn av bestämmelserna rörande intagning av lärjungar i första klassen av allmänna läroverk och jämförliga läroanstalter.

De sakkunniga ha den 8 december 1950 till skolöverstyrelsen inkommit dels med redogörelse för intagningarna år 1950, dels med förslag till försöksverksamhet på området. Beträffande redogörelsen må i detta sammanhang hänvisas till handlingarna. Däremot måste jag något uppehålla mig vid den föreslagna försöksverksamheten. De sakkunnigas förslag innefattar fyra huvudsakliga undersökningsämnen, av vilka det första torde vara tämligen nytt i vår skoldiskussion.

a. Försök med kvoteringsystem. En prövningsfri intagning huvudsakligen på grundval av betygssumman i folkskolebetyget är förenad med vissa vanskligheter, beroende på att lärjungarna komma från olika skolformer och i många fall från annan klass än den normala anknytningsklassen, att klassernas kunskaps- och intelligensnivå kan växla och att lärarna trots anvisningar och standardiserade prov följa mer eller mindre skiftande betygsättningsnormer. Sådana ojämnheter få praktisk betydelse, om utrymnesbrist råder vid den högre skolan. En utväg vore att uppdelat intagningen i två etapper, särskilt för sig bestämma det antal lärjungar från varje klass i de avlämnande skolorna, som kan beredas plats i den högre skolan på orten, och särskilt för sig, vilka av klassens lärjungar, som böra intagas. Metoden vid bestämmandet av antalet bör vara sådan, att den så långt möjligt gör de särskilda klasserna rättvisa, oavsett vilka betygsättningsnormer som tillämpats och oavsett de yttre förhållanden under vilka undervisningen har bedrivits. Metoden vid bestämmandet av ordningen inom klassen bör vara sådan, att individuell rättvisa så långt möjligt skipas.

Den andel av platserna vid den högre skolan, som bör tillkomma en viss folkskoleklass, kan icke bestämmas i proportion till barnantalet i skolan eller på grund av tidigare erfarenheter av övergången till högre skola, eftersom antalet lärjungar, som kan tillgodogöra sig högre undervisning, skiftar från skola till skola och från år till år. En engelsk utredningskommitté, som för ett par år sedan sysslade med dessa frågor, förordade, att andelen (kvoten) skulle bestämmas på grundval av intelligensstestningar. Då det gäller att bestämma endast antalet lärjungar över en viss nivå, är testresultatens pålitlighet mycket större, än då det gäller en enskild individs intellektuella standard.

För bestämmande av lärjungarnas rangordning inom klassen (*prioritetslistorna*) föreslår den engelska kommittén ett relativt invecklat förfarande. De av skolöverstyrelsen tillkallade sakkunniga anse det innebära en förenkling och måhända också en förbättring, om prioritetslistorna kunde uppgöras av folkskolläraren helt på grund av hans egna prov, anteckningar, betyg och övriga bedömningar av lärjungarnas lämplighet för den önskade utbildningen. Intelligenstestningen skulle sålunda blott få uppgiften att fastställa den andel av tillgängliga platser vid högre skolor, som skall tilldelas varje klass, men icke ordningen lärjungarna emellan.

På större orter med många högre skolor måste ett centraliserat intagningsförfarande användas, och detta måste utformas så, att största möjliga hänsyn tages till målmännens önskemål om vilken studieväg barnet skall gå. Beträffande förfarandets detaljer hänvisas till handlingarna.

I vårt land kunde systemet enligt de sakkunniga utformas så, att lärjungar från folkskolans undantagsformer skulle slippa undergå prov i samtliga ämnen, som de nu måste göra.

b. **Kombination av folkskolebetyg och psykologiska prov.** Utförda försök såväl i utlandet som här hemma tyda på att prognosen förbättras, om man vid intagningen icke nyttjar enbart folkskolebetyg eller enbart psykologiska prov som intagningsgrund utan en kombination av båda. De psykologiska proven böra dock icke ensidigt utformas som intelligensprovningar. Stor hänsyn måste tagas också till karaktärsegenskaper, såsom ambition, plikt känsla, samvetsgrannhet och studieintresse. Sådana faktorerers betydelse har bl. a. påvisats vid de av professor John Elmgren för skolkommissionens räkning utförda psykologiska undersökningarna. I de psykologiska prov, som skola komplettera folkskolebetygen, böra inläggas moment, genom vilka studieförutsättningarna kunna komma till tydligare uttryck än vid rena intelligensprov. De sakkunniga finna det angeläget, att för ändamålet avpassade test för barn i skolåldern så snart som möjligt konstrueras och att det systematiskt undersökes, i vad mån sådana kunna nyttjas som komplement till folkskolebetyget vid intagning i första klassen av de högre skolorna.

c. **Kombination av folkskolebetyg och inträdesprov.** Fram till år 1949 har det gängse intagningsförfarandet varit grundat på inträdesprov, förlagda till den mottagande skolan. Mot dem har bland annat invänts, att de lägga en alltför stark psykisk press på de inträdessökande, då de ställa dem inför främmande examinatore i en ny och obekant miljö, och att även av andra orsaker tillfälligheter otillbörligt spela in.

Olägenheterna kunna reduceras, om provningen förlägges till folkskolan och inordnas i den ordinära undervisningen. Ett utformat förslag har framlagts av en av de sakkunniga i en bilaga till 1940 års skolutredningens betänkande (SOU 1945: 44). För att folkskolebetyg och inträdesprov skola kunna kombineras som två av varandra oberoende urvalsinstrument, bör folkskolläraren icke före betygsättningen få kännedom om lärjungarnas resultat i proven och icke heller bedöma av dessa kända folkskollärarnas uppfattning av lärjungarna.

Hur folkskolebetyg och inträdesprov lämpligen skola kombineras, bör utrönas genom försök.

d. **Minimifordringarna för inträde i realskolan.** Om minimifordringarna för intagning i läroverk sättas för lågt, bli alltför

många olämpliga sökande intagna; om de sättas för högt, bli alltför många lämpliga avvisade. Det ligger nära till hands att vilja avväga minimifordringarna så, att hela antalet felplacerade, de olämpliga-intagna och de lämpliga-avvisade, blir så litet som möjligt. De sakkunniga finna det icke osannolikt, att den nuvarande intagningsgränsen (»Ba i medeltal») är förhållandevis väl avvägd. Kompletterande undersökningar äro dock önskvärda. Vissa omständigheter tyda på att en förbättring måhända skulle uppnås, om vitsordet i tal- och läsövningar i treämnesgruppen ersättes med vitsord i tyst läsning, om minst Ba fordras i v a r t o c h e t t av de tre ämnena och om plus- och minustecken på folkskolebetyget tillmätas viss betydelse vid bedömningen av gränsfall.

I fråga om försökens anordnande anföra de sakkunniga följande.

»Försöken, i vilka måste ingå ett par års följdstudier av de intagna, torde böra anordnas under direkt ledning av försöksroteln inom skolöverstyrelsen.

Försöken, som helst böra vara intensivundersökningar, borde lämpligen omfatta hela skolorter med folkskoleklasser av olika storlek och gärna flera angränsande läroverksområden men däremot icke enstaka skolor i t. ex. en storstad. Vid försöksskolorna måste det redan finnas eller ock kunna åstadkommas tillräckligt många platser, så att alla, som uppfylla nuvarande minimifordringar, kunna vinna inträde. Detta är en nödvändig förutsättning för att erforderliga beräkningar sedan skola kunna utföras. Vidare böra på läroverksorten finnas olika former av högre skolor. Slutligen få icke försökens anordningar inverka på den verkliga intagningen. Detta skulle icke blott kunna innebära en orättvisa gentemot vissa elever inom berörda läroverksområden utan även leda till stora svårigheter att erhålla lämpliga jämförelseläroverk, vilka bleve nödvändiga, om intagningen vid försöksskolorna verkställdes på annat sätt än efter nu gällande bestämmelser. Slutligen måste dessa bestämmelser ändras, om intagningen skulle ske efter andra normer än de eljest tillämpade.

Då särskilt med hänsyn till den rådande platsbristen stora svårigheter föreligga att uppleta för försöken lämpliga läroverk, synas samtliga undersökningar så vitt möjligt böra utföras vid samma högre skolor. Härför talar även dels att i två av förslagen ingår samma delinstrument, nämligen intelligensprövning, dels att en kombination av de i olika förslag framförda urvalsmetoderna är tänkbar.»

I samband med försöksverksamheten böra jämväl frågor om bedömning av gränsfall och av sökande från högre klass än den normala anknytningsklassen röna beaktande.

De sakkunniga lämna slutligen följande översikt av de för försöksverksamheten beräknade kostnaderna budgetåren 1951/55:

Ändamål	Kostnad i kronor	Summa kronor
<i>1. Försök med kvoteringssystem:</i>		
Klasserna 1 ⁵ och 1 ⁷	3 800	
» 1 ⁴ , 1 ⁶ och prakt. mellanskolor	3 650	7 450

2. *Kombination av folkskolebetyg och psykologiska prov:*

Klasserna 1 ⁵ och 1 ⁷	5 250	
» 1 ⁴ , 1 ⁶ och prakt. mellanskolor	4 800	10 050

3. *Kombination av folkskolebetyg och inträdesprov:*

Klasserna 1 ⁵ och 1 ⁷	5 500	
» 1 ⁴ , 1 ⁶ och prakt. mellanskolor	8 500	14 000

4. *Ledning och bearbetning:*

Ledararvoden 1951—54	10 000	
Bearbetning av materialet 1952—55	10 000	
Försöksredogörelse, färdigställd 1955—56	5 000	25 000
	Summa kronor	56 500

Posterna 1—3 utgöras av kostnader för blanketter, utarbetande och standardisering av prov, testningar, rättning av test och inträdesprov, resor till landsbygdsskolor m. m. De sakkunniga ha tänkt sig, att rättningen av testen skall kunna anförtros åt seminarister, och beräkna med hänsyn härtill ett timarvode av 3 kronor och en traktamentsersättning vid resor till landsbygdsskolor av 5 kronor per resdag. Inträdesproven måste däremot rättas av läroverks- och folkskollärare. Dessa böra liksom de småskollärare, som deltaga vid utförandet av skolmognadsprov, erhålla viss ledighet, varför ett relativt litet belopp — 13 000 kronor — upptagits för rättningsarbetet. I ledararvodena ingår även ersättning för mistade löneförmåner och för utlägg i samband med uppdraget. Kostnadsberäkningarna betecknas som tämligen osäkra, framför allt emedan man ej i förväg kan beräkna från huru många landsbygusskolor lärjungar söka till de högre skolor, som ingå i försöksverksamheten.

De egentliga försöken skulle koncentreras till ett läsår. På det lägre stadiet (fjärde klassen) beräknas de omfatta 3 000 lärjungar, fördelade på 130 läraravdelningar, varav 1 600 lärjungar och 85 avdelningar skulle tillhöra landsbygden. För högre stadiet (sjätte klassen) äro motsvarande siffror 3 800 lärjungar och 140 avdelningar, varav 650 lärjungar och 35 avdelningar skulle tillhöra landsbygden.

Jag vill här erinra om att införandet av prövningsfri intagning vid de högre skolorna föregicks av en rätt omfattande försöksverksamhet under åren 1940—48, varvid bland annat nuvarande betygsminimum för övergång till de högre skolorna utexperimenterades. Försöken gällde även intagning grundad på en kombination av folkskolebetyg och inprövningsbetyg i enlighet med ett uttalande av 1939 års riksdag. Försök med intagning på grund av folkskolebetyg i förening med psykologiska prov ha anställts vid statens normalskola åren 1946—48. Standardiserade prov, som bland annat äro avsedda att möjliggöra en likformigare betygsättning i folkskolan, ha tillhandahållits från och med vårterminen 1944.

Av skolöverstyrelsens redogörelse år 1949 för försöken med prøvningsfri intagning framgår, att samvariationen mellan betygen i den högre skolans klass 1 och folkskolebetygen något förbättrats genom införande av standardiserade prov och att ungefär lika stor förbättring vunnits genom kombination av folkskole- och inprävningsbetyg. Förbättringen av korrelationskoefficienterna, som nu ligga ungefär vid + 0,6, stannade dock i båda fallen vid belopp av storleksordningen 0,05. Överstyrelsen föreslog införande av prøvningsfri intagning i den utsträckning, som framgår av de inledningsvis refererade bestämmelserna, men tillade omedelbart:

»Detta innebär emellertid icke, att överstyrelsen anser frågan om det lämpligaste intagningsförfarandet definitivt löst. Strävandena att åstadkomma ett förbättrat intagningsinstrument böra icke vila. Det som uppnåtts genom den nu utexperimenterade prøvningsfria intagningen är en viktig etapp på vägen, men man måste lämna öppet, huruvida icke genom kombinerade förfaranden av något slag ytterligare framsteg stå att vinna. — — — Det måste . . . anses som en allmänpedagogisk fråga av största vikt att få empiriskt uttrönt, vilka förtjänster olika intagningsförfaranden i den praktiska tillämpningen äga. Huru än skolorganisationen i framtiden kommer att utgestaltas, måste i olika sammanhang frågor uppstå om urvalet av lärjungar för särskilda skolformer, linjer eller studieuppgifter. De försök, som i sådana fall erfordras, taga tämligen lång tid och kunna icke alltid improviseras. Det är därför angeläget, att beslutet om prøvningsfri intagning icke blott kommer att markera slutet av en försöksperiod utan också början av en ny.»

I framställning den 11 januari 1951 om anslag för denna gren av försöksverksamheten betecknar skolöverstyrelsen de av de sakkunniga föreslagna undersökningarna som i hög grad angelägna. Mot kostnadsberäkningen har överstyrelsen intet att erinra. För budgetåret 1951/52 kalkylerar överstyrelsen med de kostnader, som ovan upptagits under punkterna 1—3, samt ett belopp av 6 000 kronor för ledararvoden, tillhopa alltså 7 450 + 10 050 + 14 000 + 6 000 = 37 500 kronor.

Statskontoret ifrågasätter, huruvida någon särskild ersättning över huvud taget bör utgå för lärares rättning av inträdesproven. I likhet med vad som gäller för småskollärarinnor vid anordnandet av skolmognadsprov, böra lärarna endast erhålla viss ledighet för genomgående och rättning av proven genom minskning av undervisningstiden i läraravdelningen. Arvoden m. m. åt ledarna vid försöksverksamheten bör utgå med tillämpning av bestämmelserna i kommittékungörelsen.

Föredraganden.

Då av olika orsaker nya klassavdelningar vid de högre skolorna icke kunnat upprättas i proportion till den stigande tillströmningen, måste fler inträdessökande än förr avvisas. Ur den enskildes synpunkt ter det sig alltmär angeläget, att intagningsförfarandet ger största möjliga mått av indivi-

duell rättvisa. Ur allmännare synpunkter är det icke mindre viktigt, att urvalet till de högre skolstudierna grundar sig på en så säker bedömning av studielämpligheten som möjligt. Svårigheterna att konstruera ett i alla avseenden oklanderligt intagningsinstrument äro uppenbara, men frågan berör varje år så många unga människor, att de möjligheter till förbättring av intagningsproceduren, som till äventyrs finnas, icke böra lämnas obegagnade.

Såsom skolöverstyrelsen påpekar, återkomma liknande frågeställningar överallt, där de uppväxande stå i valet mellan olika utbildningsalternativ, på lägre och högre stadier, oavsett huru skolorganisationen i övrigt utformas. Till och med om valet mellan olika bildningsvägar är fullt fritt och ingen gallring framtvingas av utrymmessvårigheter, bör det dock föregås av en rådgivning från skolans sida, och det är av största vikt, att denna grundar sig på en allsidig bedömning av de ungas kvalifikationer. Lärjungens kunskapsnivå och intelligens äro viktiga faktorer vid denna bedömning, men dessutom spela en rad karaktärsegenskaper in på ett ofta avgörande sätt och måste på ett eller annat sätt beaktas vid rådgivningen. En allsidig och objektiv värdering av studielämpligheten förutsätter en kombination av olika bedömningsgrunder och bedömningsmetoder.

Skolöverstyrelsens förslag innebär icke att några ändringar i intagningsförfarandet skulle företagas under försökstiden. Vissa särskilda prov skulle visserligen anställas med lärjungarna och det skulle härigenom bli möjligt att bedöma, huru urvalet skulle ha utfallit, om proven på ett eller annat sätt fått spela in vid avgörandet; men lärjungarna skulle tills vidare som hittills intagas på grundval av den avlämnande skolans betyg.

Jag har icke mycket att erinra mot undersökningens allmänna planläggning. Viktiga sidor av problemet komma att belysas på ett sätt, som icke är möjligt utan sådana systematiskt arrangerade prov. I nuvarande ekonomiska läge bör undersökningen dock icke givas större omfattning än nödvändigt. Jag finner det ur denna synpunkt tveksamt, huruvida de relativt kostsamma försöken med skriftliga kunskapsprov i modersmålet och räkning böra medtagas i denna omgång, så mycket mer som syftet med dessa prov i viss utsträckning tillgodoses genom de standardiserade prov, vilka stå till lärarnas förfogande.

Kostnaderna för utarbetandet av uppgifter för ifrågavarande prov och för rättandet av proven ha beräknats till 14 000 kronor. Om de uteslutas ur programmet, bör även en minskning av ledararvodena vara möjlig, förslagsvis med 2 000 kronor. Den för instundande budgetår erforderliga anslagssumman bör då kunna uppskattas till 37 500—14 000—2 000 = 21 500 kronor.

Jag har för avsikt att vid beräkningen av anslaget till försöksverksamhet beakta detta anslagsbehov.

d. Försöksverksamhet vid högre skolor.

Det särskilda utskott, som vid 1950 års riksdag behandlade skolreformen, underströk behovet av försöksverksamhet även inom de existerande skolformerna. Försöken skulle icke blott avse frågor, som kunde aktualiseras av enhetsskolereformen, utan även spörsmål av allmän betydelse för skolans och den särskilda skolformens uppgifter.

Skolöverstyrelsen har i cirkulär den 30 oktober 1950 till rektorer och föreståndare vid underställda läroanstalter förklarat sig ämna omedelbart förbereda och påbörja försöksverksamhet också inom det högre skolväsendet. Överstyrelsen anser det vara av stor vikt, att en dylik försöksverksamhet kommer till stånd i vårt land, då vi eljest bli allför beroende av främmande erfarenheter, vilka icke äro helt tillämpliga på våra förhållanden.

Överstyrelsen går icke in på arbetsmetodiska och andra försök, som kunna igångsättas av den enskilde läraren, när han så finner lämpligt. De i cirkuläret berörda försöken äro uteslutande sådana, som icke kunna påbörjas utan beslut av kollegiet eller klass- och ämneskonferenserna; i regel förutsetta de dessutom godkännande av överordnad myndighet. Intresserade skolor uppmanas att så snart som möjligt taga kontakt med överstyrelsen.

Jag dröjer i det följande endast vid de försök, som beräknas medföra extra kostnader under instundande budgetår. I de flesta fall är det vanskligt att noggrant uppskatta dessa; de summer jag i det följande nämner äro hämtade ur *skolöverstyrelsesakkunnigas* utredning rörande försöksverksamheten, vilken jag i ett följande avsnitt av mitt anförande kommer att i andra delar referera.

1. I anslutning till ett förslag av skolutredningen ha vid Göteborgs högre samskola försök gjorts med förstärkningsanordningar i de högsta gymnasieringarna i syfte att öka möjligheterna till individualisering och grupparbete. Försöken ha av ekonomiska skäl icke kunnat fullföljas vid detta privata läroverk. Överstyrelsen önskar anställa liknande försök vid 5 gymnasier. Kostnaderna beräknas till 32 000 kronor för ett år.

2. Ett av syftena med det nuvarande differentieringssystemet på gymnasiet är att möjliggöra starkare koncentration i studierna. Överstyrelsen anser det vara av intresse att försöksvis driva koncentrationen ett steg längre genom att tillåta lärjungar i näst högsta ringen att nedlägga två eller tre av ämnena i denna ring och i stället avsluta hela gymnasiekursen i två eller tre av de återstående ämnena. De nedlagda ämnena skulle återupptagas i högsta ringen med ökat timantal. Lärjungar, som ordnat studierna på detta sätt, kunna, om de så önska, avgå efter näst högsta ringen, och böra då erhålla betyg över begränsad studentexamen, om de vid särskild prövning styrkt sig äga insikter i tre ämnen motsvarande fordringarna i studentexamen. Man finge härigenom även viss erfarenhet av en avgångsetapp efter 11:te skolåret, en anordning som i annan form förordats av skolkommissionen. Försöken skulle anställas vid 3 skolor och draga en kostnad av omkring 24 000 kronor under instundande budgetår.

3. För närvarande inträder tyska som andra och franska som tredje språk i realskolan. Överstyrelsen ifrågasätter försök vid 5 skolor med den motsatta ordningen. Franska skulle sålunda inträda som andra språk med skrivningar i de båda högsta klasserna och skriftligt prov i realexamen. Tyskan skulle bli frivilligt ämne, påbörjas först i högsta klassen och där erhålla tre veckotimmar. En konsekvens av detta förslag är att särskild gymnasielinje måste upprättas för ifrågavarande lärjungar. Kostnaderna första året, då anordningen endast avser klasserna 3⁵ och 2⁴, uppskattas till 9 700 kronor.

4. Enligt 1950 års riksdagsbeslut skola försök anställas med olika former av praktiska mellanskolor. 1940 års skolutredning har bland annat verkställt utredning rörande jordbrukstekniska linjer, som skulle utmyнна i en särskild form av praktisk realexamen. Försök planeras vid en skola. Undervisningen skulle första året utom teoretiska läroämnen och de vanliga övningsämnena omfatta jordbruks- och husdjurslära samt verkstadsarbete eller sömnad. Beräknad kostnad första året 12 000 kronor.

5. Vissa försök med lärjungarnas hemarbete skulle anställas vid 5 skolor. De beräknas öka lärarbehovet vid varje skola med 5 veckotimmar och skulle då medföra en kostnadsökning av 9 700 kronor.

6. Såväl skolutredningen som skolkommissionen ha föreslagit en »klassens timme» avsedd för klassens gemensamma angelägenheter och för diskussion av frågor, som icke kunna behandlas under de vanliga undervisningstimmarna. Försök pågå redan innevarande läsår men äro begränsade till två mindre realskolor. För nästa läsår beräknas 20 veckotimmar för ändamålet. Kalkylerad kostnad: 7 500 kronor.

7. Sedan ett år tillbaka pågå vid åtskilliga läroanstalter försök med begränsning av språkskrivningarnas antal. Vissa språklärare anse det tillräckligt att i realskolan skriftligt behandla det främmande språket under ämnets vanliga timmar och äro beredda att helt avstå från längre skrivningar, om i stället antalet veckotimmar något ökas. Skolöverstyrelsen har tänkt sig, att de särskilda språkskrivningarna i realskolan på försök skulle indragas och ämnet kompenseras med en extra halvtimme på timplanen. Försöken instundande läsår skulle omfatta 40 avdelningar; kostnaderna uppskattas till 8 000 kronor.

Statskontoret ifrågasätter, huvuvida icke vissa av de planerade försöken (t. ex. försöken med franska och med koncentrationsläsning på gymnasiet) skulle kunna genomföras utan merutgifter för statsverket, om försöken förlades till läroverk med flera parallellavdelningar och gäves så stor omfattning, att de deltagande lärjungarna kunde sammanföras till särskild klassavdelning.

Föredraganden.

Åtskilliga av de försök, som kunna ifrågakomma på den högre skolans område, äro av metodisk art och kunna genomföras utan att anspråk ställas på anslag av allmänna medel. Jag har icke anledning att här dröja vid försök av detta slag. Det hör i första hand ankomma på skolans myndigheter och på de enskilda lärarna att på detta område taga erforderliga initiativ.

Andra försök kräva ökad anvisning av lärarkraft. Deras omfattning måste bestämmas med beaktande å ena sidan av angelägenhetsgraden ur pedagogisk synpunkt och å andra sidan av de anspråk försöken och de prövade anordningarna ställa på lärartillgången. Vissa i och för sig önskvärda anordningar torde till följd av lärarbristen vid de högre skolorna knappast vara genomförbara under överskådlig tid. Försöken kunna då i vissa fall uppskjutas några år. Detta gäller exempelvis om försöken med »klassens timme». I andra fall är det fråga om anordningar, vilkas värde icke kan med någon säkerhet bedömas utan att arbetsresultatet observeras under en längre följd av år. Det kan då vara angeläget, att försöken snarast möjligt påbörjas i den utsträckning det ekonomiska läget medger.

I stort sett avse de av skolöverstyrelsesakkunniga föreslagna försöken anordningar, vilkas ändamålsenligaste utformning kräver ett mer eller mindre tidsödande metodiskt arbete eller vilkas verkningar icke kunna bedömas utan systematiska försök på längre sikt. De flesta av dem äro rätt naturliga led i en pedagogisk försöksverksamhet på det högre skolstadiet. Tvekan kan dock råda om de ifrågasatta försöken med franska som andra språk. Dessa synas snarare vara att betrakta som organisatoriska försök med viss allmänkulturell bakgrund än som pedagogiska försök i egentlig mening. De ekonomiska konsekvenserna äro dessutom svåröverskådliga; den i handlingarna meddelade kostnadssumman för första läsåret ger knappast någon föreställning om den totala belastning försöken skulle medföra. Jag är i varje fall icke beredd att beräkna medel för detta ändamål i nu förevarande sammanhang.

Jämväl i övrigt nödgas jag med hänsyn till den ekonomiska situationen och rådande lärarbristen ifrågasätta en beskärning av det begärda anslaget, vilket givetvis förutsätter, att försöken till en del skjutas över till kommande verksamhetsår. För budgetåret 1951/52 synes ett belopp av 50 000 kronor kunna ställas till skolöverstyrelsens disposition för försöksverksamhet vid de högre skolorna. Överstyrelsen bör därvid icke vara snävt bunden till det uppgjorda programmet utan äga företaga jämkningar mellan de olika försöksuppgifterna och även upptaga nya sådana. Åtgärder av organisatorisk art, som sträcka sig över längre tid än det löpande budgetåret och förutsätta fortsatt medelsanvisning, böra dock underställas Kungl. Maj:ts prövning.

IV. Försöksverksamhetens personalorganisation.

Nuvarande organisation. Ärenden rörande försöksverksamheten handläggas för närvarande av två av skolöverstyrelsens ledamöter, undervisningsråden Y. Norinder och B. Thorén, den förre tillhörande överstyrelsens folkskolavdelning, den senare läroverksavdelningen. De ämbetsåligganden, som tidigare ha ankommit på de båda undervisningsråden, be-

stridas enligt Kungl. Maj:ts förordnande av vikarierande undervisningsråd. Kostnaden för verksamhetens ledning bestrides sålunda i denna del från ämbetsverkets avlöningsanslag.

Övriga personalkostnader bestridas ur reservationsanslaget för skolöverstyrelsens försöksverksamhet, som för innevarande budgetår uppgår till 160 000 kronor. Genom beslut den 17 november 1950 har Kungl. Maj:t medgivit, att ur anslaget må utgå kostnaderna för anställande inom överstyrelsen av

ett kanslibitråde i lönegrad Cg 11,
en heltidsanställd amanuens,
en försöksskolkonsulent i lönegrad Cg 27,
en undersökningsexpert med ett arvode av 675 kronor för månad samt ett antal lärare för deltidstjänstgöring såsom konsulenter med rätt för dessa att åtnjuta ett dagarvode av åtta kronor för tjänstgöringsdag, resdagar icke inberäknade, samt traktamentsersättning enligt gällande bestämmelser ävensom ersättning för mistade avlöningsförmåner.

För sistnämnda konsulenter och andra sakkunniga biträden har beräknats ett belopp av 30 000 kronor.

Den arbetsgrupp, som på detta sätt bildats, har enligt skolöverstyrelsens arbetsordning att taga befattning med ärenden av följande slag:

Allmänna frågor rörande psykologisk-pedagogisk försöksverksamhet.
Skolpsykologverksamheten.
Försöksskolornas differentierings- och anknytningsfrågor.
Tim- och studieplaner för försöksskolor.
Försök rörande undervisningsmetoder och undervisningsmateriel.
Utarbetande av prov, iakttagelseschemata och andra hjälpmedel för försöksundervisningen.
Metoder för redovisning av försöksverksamhetens resultat och bearbetning av insamlat material.
Frågor rörande konsulenter och fortbildningskurser för försöksverksamheten.
Psykologisk-pedagogiska undersökningar.
Insamling och bearbetning av metodiska uppslag från lärarnas spontana försöksverksamhet.
Kontakt med psykologisk-pedagogisk forskning.
Författningsbestämmelser och riksdagspetita i frågor rörande försöksverksamheten.

Ur organisationssynpunkt kunna hithörande frågor icke lämpligen hänföras vare sig till läroverks- eller folkskolavdelningen. Gränsen mellan dessa skulle skära rätt igenom den för försöksverksamheten bildade arbetsenheten. I skrivelse den 2 oktober 1950 har överstyrelsen anmält sin önskan att organisera denna som en från undervisningsavdelningarna skild, fristående rotel, kallad försöksroteln. En sådan anordning står dock icke i överensstämmelse med instruktionen för skolöverstyrelsen, där det i 11 § 2 mom. stadgas, att undervisningsråden skola, efter Kungl. Maj:ts förord-

nande, fördelas till tjänstgöring på överstyrelsens båda avdelningar för undervisningsärenden. Överstyrelsen hemställer, att de båda nämnda undervisningsråden må vara i tjänsten placerade på försöksroteln, ehuru denna icke är inordnad i någon av undervisningsavdelningarna.

Framställning från skolkommissionen. Kommissionen har med skrivelse den 15 december 1950 överlämnat en av dess yrkesutbildningsdelegation utarbetad promemoria rörande problem, som sannolikt komma att möta vid organiserandet av den praktiska yrkesorienteringen och den förberedande yrkesutbildningen i enhetsskolans båda högsta klasser. Promemorian är avsedd att, som en komplettering till skolkommissionens principbetänkande, tjäna till ledning vid organisationsarbetet. I promemorian framhålles bland annat följande.

Det förestående arbetet blir otvivelaktigt både omfattande och krävande. Bland annat måste en stor lärarkår utbildas, läroböcker, kompendier och annan studiemateriel utarbetas och elevernas praktik ordnas så, att olägenheterna för arbetsgivarna och skolan bliva så litet framträdande som möjligt samtidigt som en snabb och smidig omställning vid behov måste kunna ske efter de föränderliga förhållandena inom näringslivet. Arbetet måste anses som högst angeläget; det torde med fog kunna sägas, att utformningen och genomförandet av den förberedande yrkesutbildningen i klass 9 y i försöksdistrikten kommer att få avgörande betydelse för utfallet av försöksverksamheten i dess helhet.

Vissa av arbetsuppgifterna torde närmast ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning genom dess byrå för lärarutbildning och yrkespedagogisk reformverksamhet, andra påvila skolöverstyrelsen, och det är av största vikt att en kvalificerad befattningshavare i ansvarig ställning knytes till detta ämbetsverks försöksavdelning med uppdrag att i samråd med övriga verk och myndigheter, som kunna komma i fråga, planlägga och övervaka genomförandet av enhetsskolans förberedande yrkesutbildning i försöksdistrikten. Denna befattningshavare bör, utom grundliga insikter i administrativa och pedagogiska frågor, speciellt inom yrkesundervisningen, också ha kännedom om näringslivets centrala och lokala organisationer samt kontakt med arbetsmarknadsparterna och de arbetsmarknadsreglerande organen. Han bör givetvis erhålla nödig konsulent- och biträdespersonal. Till hans närmaste arbetsuppgifter torde höra en inventering av försökskommunernas möjligheter att förlägga enhetsskolans yrkesutbildning till näringslivet, till existerande respektive planerade yrkesskolor och till särskilda avdelningar inom enhetsskolan. Vidare borde han handha planläggning och utrustning av erforderliga lokaler för den praktiska yrkesutbildande undervisningen, medverka vid rekryteringen och utbildningen av lärare för enhetsskolans yrkesundervisning samt företa en inventering av den undervisningsmateriel, som möjligen skulle kunna användas i 9 y.

Redan hösten 1953 nå de första försöksskolorna upp till nionde klassen. De vidsträckta arbetsuppgifterna måste förberedas i god tid. Skolkommisionen hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om sådan förstärkning av skolöverstyrelsens försöksavdelning, att frågor i samband med enhetsskolans förberedande yrkesutbildning kunna bli vederbörligen beaktade.

Skolöverstyrelsesakkunnigas förslag. Den 18 juni 1949 tillkallades med vederbörligt bemyndigande tre sakkunniga, generaldirektören N. G. Rosén, numera överdirektören G. W. Dahlberg och ledamoten av riksdagens första kammare agronomen I. Persson, för att verkställa en allmän översyn av skolöverstyrelsens verksamhet och organisation. De sakkunniga väntas inom den närmaste tiden avgiva sitt betänkande, men utredningens resultat kan givetvis icke hinna föreläggas detta års riksdag. Departementschefen har emellertid den 27 oktober 1950 anmodat de sakkunniga att inkomma med de förslag till omorganisation av skolöverstyrelsen, som kunde befinnas påkallade för den pågående försöksverksamheten med enhetsskolan. Sedan dessa den 28 december 1950 avlämnat ifrågavarande förslag, är frågan i denna del numera färdigberedd.

De sakkunnigas förslag innebär, att inom skolöverstyrelsen en särskild avdelning skulle inrättas för försöksverksamhetens ledning. För avdelningen föreslås följande personalutrustning:

Befattning	Lönegrad resp. årsarvode i kronor	Antal tjänster
<i>Pedagogisk personal:</i>		
avdelningschef	Cp 13	1
undervisningsråd	Cp 10	1
skolpsykolog	Cb 7	1
byrådirektör för praktisk utbildning, gemensam med överstyrelsen för yrkesutbildning	Ce 31	$\frac{1}{2}$
konsulenter för studieplans- och instruktionsarbete m. m. för		
lägre stadier	3 000 + lön	1
högre stadier	3 000 + lön	1
praktisk utbildning	3 000 + lön	1
konsulenter för yrkesvägledning gemensamma med arbetsmarknadsstyrelsen	arvode Ce 27	2/2
<i>Kanslipersonal:</i>		
byrådirektör	Ce 31	1
amanuenser	Cf 17—Ce 24	2
kanslibitråde	Ce 11	1
kontorsbiträde	Cf 4—Ce 8	1

Avdelningens pedagogiska personal skulle sålunda utgöras av 6 befattningshavare med heltidstjänstgöring och 3 befattningshavare, vilkas tjänstgöring till viss del komme att falla inom ämbetsverket. Kanslipersonalen skulle utgöras av 5 tjänstemän med full tjänstgöring.

De sakkunniga framhålla, att försöksverksamheten inom skolöverstyrelsen icke är avsedd att vara av övergående natur. En fortskridande skolreform kräver, att uppslag till förbättringar av undervisningen ständigt prövas. Det är emellertid för skolreformens genomförande av största vikt, att försöksverksamhetens centrala ledning snabbt erhåller tillräcklig stabilitet i organisatoriskt hänseende. Avdelningen bör på grund härav inrättas redan från och med nästa budgetår. Såsom de sakkunniga i sitt huvudbetänkande komma att närmare utveckla, betyder inrättandet av den nya avdelningen icke, att försöksverksamhet är utesluten inom andra arbetsenheter i verket. Större försök böra dock ankomma på försöksavdelningen.

Beträffande behovet av de särskilda tjänsterna och deras placering i lönehänseende anföra de sakkunniga i huvudsak följande.

Chefstjänsterna. Erfarenheten har visat, att två befattningshavare i chefsställning erfordras för försöksverksamhetens ledning. Befattningarna äro av den art, att de böra inrättas såsom förordnandetjänster med undervisningsråds tjänsteställning. Den ene bör tillika vara avdelningschef och hänföras till lönegrad Cp 13. Den andra bör tillhöra lönegrad Cp 10, var emot svarar den lönegrad, Ca 33, till vilken undervisningsråd med fullmaktstjänst är hänförd. Till avdelningschef inom överstyrelsen utgår nu, utöver lön i lönegrad Ca 33, arvode med 1 200 kronor för år. Under erinran, att detta arvode, vilket utgått sedan budgetåret 1946/47, måste betraktas såsom lågt under nuvarande förhållanden, vilja de sakkunniga framhålla, att lägre löneställning än Cp 13 icke kan ifrågasättas för avdelningschef inom överstyrelsen (löneskillnaden Cp 13—Cp 10 utgör 1 800 kronor för år).

Skolpsykologen. Avdelningen har ett omedelbart behov av en psykolog med uppgift främst att för det fortsatta studieplanarbetet planera undersökningar med ett sådant praktiskt syfte, att de lämpligen icke kunna hänskjutas till statens psykologisk-pedagogiska institut. En viktig del av dessa gälla försöksskolornas resultat i olika avseenden jämförda med andra skolors. Ehuru överstyrelsen torde behöva anlita vetenskaplig expertis även utanför verket, böra dock dessa undersökningar i största möjliga utsträckning planeras och utföras genom avdelningen. För detta arbete, som kommer att pågå kontinuerligt och parallellt med studieplanarbetet, behöver avdelningen redan från början nämnda skolpsykologbefattning. Avdelningens psykologisk-pedagogiska verksamhet förutsätter visst samarbete med hälsovårdsroteln och utnyttjande av dess barnpsykiatriska expertis. Vidare torde läroverks- och folkskolavdelningarna i viss utsträckning behöva anlita skolpsykologen. Denne bör även tjänstgöra som konsulent beträffande skolpsykologverksamheten inom skolorna. En heltidsbefattning är därför erforderlig. De sakkunniga räkna med att det finnes möjlighet att förvärva en väl kvalificerad person för en sådan befattning.

Skolpsykologen bör ha god praktisk erfarenhet som lärare samt djupgående och speciell utbildning i pedagogiska och psykologiska frågor. Be-

fattningen bör därför i lönehänseende vara jämställd med lektorstjänst (lönegrad Ca 30 löneklasserna 30—33). Till befattningen bör kunna förvärvas en ordinarie eller extra ordinarie lärare inom det statliga eller statsunderstödda skolväsendet. Befattningen är av sådan art, att den bör inrättas som förordnandetjänst. Innehavaren bör förordnas på viss tid, högst sex år. Med hänsyn härtill förorda de sakkunniga, att skolpsykologen placeras i lönegrad *Cb 7* (löneklass 33).

För att möjliggöra för överstyrelsen att anlita experter, därest skolpsykologbefattningen ej omedelbart tillsattes, synes föreskrift böra meddelas, att den i överstyrelsens avlöningsstat uppförda posten till arvoden och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m. må — utan särskilt beslut av Kungl. Maj:t — överskridas, i den mån ifrågavarande befattning ej uppehålles, dock för helt år räknat högst med belopp motsvarande den i nämnda lönegrad utgående lönen.

Heltidsanställda konsulenter; byrådirektören för den praktiska utbildningen. Två av heltidskonsulenterna avses för med försöksverksamheten sammanhängande studieplanarbete inom lägre respektive högre skolstadier. De böra även fortsätta den av skolkommissionen påbörjade inventeringen av enskilda lärares metodiska försök och bringa värdefulla uppslag och resultat till mer allmän kännedom. Den översikt över undervisningsmetodiken, som dessa konsulenter förvärva, bör tillgodogöras även på så sätt, att de medverka vid den centralt eller regionalt organiserade lärarfortbildning, som är en förutsättning för en »fortskridande skolreform». När skolkommissionens kursplanedelegation slutfört sitt förberedande studieplanarbete och det fortsatta arbetet därmed helt överlättes åt skolöverstyrelsen, kan ytterligare arbetskraft erfordras för ändamålet. Till stor del torde dock detta revisionsarbete kunna utföras av tillfälligt anlitade ämnesexperter i samarbete med nu ifrågavarande två konsulenter.

Den tredje konsulenten avses för motsvarande uppgifter på den praktiska utbildningens område inom enhetsskolan eller med denna samordnade högre skolor, t. ex. praktiska realskolor. Förutom undervisning i slöjd, som i enhetsskolan inträder såsom särskilt ämne från och med klass 3, förekomma på enhetsskolans högstadium flera olika former av praktiskt arbete. Med hjälp av överstyrelsens konsulenter i övningsämnen och särskilda ämnesexperter bör denna praktiska utbildning planeras med lika stor omsorg som all annan utbildning. Även när det gäller praktiska ämnen och utbildningslinjer, böra enskilda lärares spontana försöksverksamhet centralt uppmärksammas och stödjas mera än hittills kunnat ske. Allt detta för enhetsskolans praktiska orientering betydelsefulla centrala planerings- och undersökningsarbete kan självfallet icke utföras av en enda heltidsanställd konsulent. En sådan behöver dock redan från början anställas för förberedande planering av den systematiska försöksverksamhet med praktisk utbildning, som 1950 års riksdag beslutat.

Ifrågavarande tre konsulenter böra ha praktisk erfarenhet som lärare inom det statliga eller kommunala skolväsendet. De böra förordnas på viss tid, högst sex år. De sakkunniga förorda, att de under förordnandetiden bibehållas i anställning som lärare samt erhålla ersättning för avstadda avlöningsförmåner som lärare, beräknad efter ortsgrupp 5, och dessutom ett årligt arvode av 3 000 kronor.

Den yrkesförberedande och den allmänpraktiska utbildningen bör emellertid, såsom av det sagda redan framgått, planeras och organiseras i nära

samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning, om den skall kunna få erforderlig anslutning till den fortsatta egentliga yrkesutbildningen. De sakkunniga, som efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning närmare övervägt formerna för detta samarbete, förorda, att en befattning som byrådirektör i lönegrad Ce 31 inrättas inom överstyrelsen för yrkesutbildning och att innehavaren avdelas för halvtidstjänstgöring inom skolöverstyrelsen för att där handlägga ärenden rörande praktisk utbildning inom enhetsskolans ram. Överstyrelsen för yrkesutbildning har för redovisningsåret 1951/52 hemställt om inrättande av en sådan tjänst, vars innehavare skulle uppehålla kontakten mellan dessa båda ämbetsverk, när det gäller försöksverksamhet med praktisk utbildning. Befattningen bör lämpligen i sin helhet uppföras på yrkesöverstyrelsens avlöningsstat. En förutsättning för att ett dylikt arrangemang tills vidare skall kunna anses tillfredsställande är dock, att försöksavdelningen redan från början kan påräkna ovan föreslagna konsulentbefattning för planering av yrkesförberedande undervisning. Denne bör biträda vid utredning av de ärenden, vilka den inom skolöverstyrelsen på halvtid tjänstgörande byrådirektören skulle handlägga i samarbete både med överstyrelsen för yrkesutbildning och med andra verk och organisationer, som befatta sig med praktisk utbildning.

Konsulenter för yrkesvägledning. Hos arbetsmarknadsstyrelsen äro 2 konsulenter anställda för yrkesvägledning inom skolväsendet. Till dem utgå av Kungl. Maj:t fastställda arvoden. De nuvarande arvodena motsvara lön efter lönegrad Ce 27. Dessutom finnas inom arbetsmarknadsstyrelsen 2 byråassistenter i lönegrad Ce 24, vilka bedriva yrkesvägledning inom högre skolor. Tills vidare torde skolöverstyrelsens behov av biträde inom detta område kunna tillgodoses genom att nämnda båda konsulenter tjänstgöra inom både arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen, med halvtidstjänstgöring i vardera verket. Ett sådant arrangemang förutsattes redan i samband med inrättandet av arbetsmarknadsstyrelsen (prop. 1947: 239 s. 99). Konsulenternas löneförmåner synas liksom hittills lämpligen böra bestridas av arbetsmarknadsstyrelsens medel. Framdeles bör övervägas, om icke dessa båda konsulentbefattningar i sin helhet böra överföras till skolöverstyrelsen.

Kanslipersonal. Då avdelningen får att befatta sig med ärenden av i regel komplicerad och ansvarsfull art och de båda cheferna huvudsakligen böra ägna sig åt försöksverksamhetens pedagogiska och organisatoriska uppläggning, ledning och övervakning, bör avdelningens kansli förestås av en väl kvalificerad befattningshavare. Denne bör om möjligt vara skolman med praktisk erfarenhet av skolorganisatoriskt och skoladministrativt arbete och även vara i stånd att biträda vid organiserandet av avdelningens utåtriktade verksamhet, konsulent-, fortbildnings- och publiceringsverksamhet i samband med försöksarbetet. De sakkunniga förorda, att kansliet förestås av 1 byrådirektör i lönegrad Ce 31.

Vidare behövas 2 amanuenser, vilka böra utföra vanligt kansliarbete men dessutom efter allmänna anvisningar kunna självständigt bearbeta inkommande material från försöksverksamheten. Av biträdespersonal erfordras 1 kanslibiträde och 1 kontorsbiträde.

Kostnaderna för de i förteckningen först upptagna tre förordnandetjänsterna skulle (utan förhöjning) uppgå till (19 200 + 17 400 + 15 528 =) 52 128 kronor. De heltidsanställda konsulenterna komme att utom arvode

erhålla ersättning för avstådda löneförmåner. Går man ut från att en av konsulenterna skulle vara folkskollärare (Ca 21), en övningsskollärare (Ca 23) och en adjunkt (Ca 26), torde det vara tillåtet att räkna med löneklass 27 som medellöneklass för dessa konsulenter; lönekostnaden för dem blir då $3 (13\ 428 + 3\ 000) = 49\ 284$ kronor. Vid beräkningen av lönerna för kanslipersonalen antaga de sakkunniga en placering av byrådirektören, amanuenserna, kanslibiträdet och kontorsbiträdet i löneklasserna 32, 23, 13 och 9 respektive och komma på så sätt till en summa av $(15\ 024 + 2 \times 9\ 684 + 6\ 084 + 4\ 992 =)$ 45 468 kronor (utan förhöjning). Härtill kommer slutligen rörligt tillägg, som efter 12 procent skulle uppgå till 10 565 kronor.

Hela lönekostnaden för den förtecknade personalen komme sålunda att utgöra 157 445 kronor. Motsvarande kostnader för den nuvarande försöksroteln belasta olika anslag men kunna totaliter uppskattas till omkring 63 000 kronor. Kostnadsökningen bleve sålunda vid pass 94 000 kronor.

De i det föregående nämnda befattningshavarna skulle samtliga ha full tjänstgöring antingen enbart i skolöverstyrelsen eller i överstyrelsen och något av de ämbetsverk, med vilka denna måste samarbeta i frågor rörande försöksverksamheten. En utbyggnad av organisationen med deltid-
anställda konsulenter är emellertid påkallad, om denna skall kunna i avsedd utsträckning fylla uppgiften »att förmedla impulser och hålla kontakten levande mellan de olika i försöksverksamheten engagerade krafterna».

Särskilda utskottet, från vars utlåtande de sist citerade orden äro hämtade, lämnar öppet, huruvida konsulentorganisationen bör centraliseras eller givas en delvis regional struktur. Skolöverstyrelsen har med vederbörligt medgivande prövat olika sätt att organisera instruktions- och konsulentverksamheten för försöksdistriktens lärare. Under redovisningsåret 1949/50 tillämpade överstyrelsen ett system med centralt utsända konsulenter. Detta visade sig emellertid kostsamt och i vissa avseenden opraktiskt. Överstyrelsen har därför nu övergått till att pröva ett regionalt system, varvid lärare vid lämplig lärarutbildningsanstalt anlitas som konsulenter för närbelägna försöksdistrikt. En första början gjordes hösten 1950 i övre Norrland. Överstyrelsen räknar med att kostnaden för konsulent- och fortbildningsverksamheten skall kunna nedbringas från 125 till 110 kronor per läraravdelning, om systemet med regional tillsyn genomföres. Om antalet lärare med försöksklasser antages vara 500 instundande budgetår, kunna kostnaderna för de deltidanställda konsulenterna, inklusive ett arvode av 8 kronor per tjänstgöringsdag, anslås till 55 000 kronor för instundande budgetår.

Vissa uppgifter inom försöksverksamheten kunna lämpligen övertagas av experter utanför ämbetsverket. Hit hör exempelvis utarbetandet av

prov i vissa ämnen, såsom engelska och tyska, och utarbetande av studieplaner i vissa praktiska ämnen, bland annat för de inbyggda praktiska linjerna vid läroverken. De sakkunniga beräkna för sådana ändamål ett anslagsbehov av 25 000 kronor. Härvid förutsätta de sakkunniga, att ersättning till den nu anställde undersökningsexperten utgår av dessa medel.

Skolöverstyrelsen, som i det väsentliga tillstyrker de sakkunnigas förslag, understryker vikten av att försöksverksamheten på den praktiska utbildningens område utbygges på fullt ändamålsenligt sätt och att i samband därmed personalorganisationen inom försöksavdelningen får den förstärkning, som för detta ändamål är erforderlig. Vidare påpekar överstyrelsen, att de sakkunniga i sina anslagsberäkningar icke tagit hänsyn till höjningen av lönebeloppens storlek från och med den 1 januari 1951.

I fråga om kompetenskraven för den byrådirektör i Ce 31, som skall vara ledare för försöksavdelningens kansli, äro meningarna inom ämbetsverket delade. *Skolöverstyrelsens personalförening* kan icke biträda de sakkunnigas åsikt, att byrådirektören om möjligt bör vara »skolman med praktisk erfarenhet av skolorganisatoriskt och skoladministrativt arbete». Tjänsten bör tvärtom förbehållas befattningshavare i den administrativa karriären, därest över huvud särskilda kompetenskrav skola anses nödiga. Personalföreningen har utarbetat en statistik över befordringsmöjligheterna till förste byråsekreterar- och byrådirektörstjänster för bland annat amanuenser inom vissa ämbetsverk och funnit, att befordringsutsikterna äro väsentligt sämre i skolöverstyrelsen än i de andra verken. Beträffande denna statistik hänvisas till handlingarna. *Skolöverstyrelsen* yttrar för sin del, att det formella kompetenskravet icke bör vara avgörande, utan att det i främsta rummet gäller att för tjänsten förvärva en befattningshavare, som med hänsyn till sina kvalifikationer och sin duglighet är skickad att fullgöra de skiftande värv, vilka tänkas förenade med tjänsten. Reservation anfördes av undervisningsrådet *Thorén*, som ansåg, att överstyrelsen bort fasthålla vid kompetenskravet, medan föredraganden, förste byråsekreteraren *Sprinchorn* i ett särskilt yttrande ifrågasatte, huruvida tillräckliga skäl förefunnes för en uppdelning av personalen i pedagogisk personal och kanslipersonal; i varje fall borde beteckningen kanslipersonal utbytas mot administrativ personal.

Statens lönenämnd vill ifrågasätta, huruvida anställningsformen förordnande på viss tid bör komma till användning i föreslagen utsträckning. Avdelningschefen och det på avdelningen tjänstgörande undervisningsrådet böra vara placerade i Ce 33; avdelningschefen bör dessutom åtnjuta samma särskilda arvode som de andra avdelningscheferna eller 1 200 kronor per år. Skolpsykologens tjänst bör inrättas som extra ordinarie i lönegraden Ce 31. För tjänsten bör då kunna förvärvas en lektor eller annan person med motsvarande kompetens; om vederbörande innehar ordinarie lektorstjänst, behöver han icke avgå från denna, vilket förhållande underlättar eventuellt önskvärda ombyten av innehavare å tjänsten. Tjänstebenenämningen synes

böra vara byrådirektör. Den för försöksavdelningens kansli avsedda byrådirektörstjänsten torde kunna ersättas med en tjänst som förste byråsekreterare i Ce 29.

Statskontoret finner det mindre välbetänkt, att nu fastare uppbygga försöksavdelningens personalorganisation, innan statsmakterna haft tillfälle att på grundval av de sakkunnigas förslag ompröva skolöverstyrelsens organisation i dess helhet. Helt uteslutet bör det enligt ämbetsverkets mening vara att för denna avdelning tillämpa andra lönesättningsprinciper än för överstyrelsen i övrigt. Bärande skäl saknas för att under nästkommande budgetår vidtaga principiella ändringar i försöksverksamhetens administration och finansiering.

»I fråga om lönesättningen synes någon ändring icke motiverad för de å avdelningen tjänstgörande undervisningsråden. Icke heller är statskontoret på den föreliggande utredningen berett förorda inrättandet av någon skolpsykologbefattning, varför 'undersökningsexperten' bör bibehållas såsom arvodestagare. Försökskonsulenten bör ävenledes under nästkommande budgetår vara anställd i lönegrad Cg 27. Samtliga övriga konsulenter, vare sig de bliva helärsanställda eller endast tillfälligt tjänstgörande, synas med tillämpning i huvudsak av kommittékungörelsens bestämmelser böra erhålla dagarvode å 8 kronor jämte ersättning för mistad lön. För de rent administrativa göromålen bör avses en förste byråsekreterare (högst lönegrad Cg 29) samt, utöver redan anställd personal — ytterligare en amanuens och ett biträde i befodringsgången.»

Föredraganden.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten torde inom de närmaste åren komma att taga mycket stor omfattning och gäller så skiftande uppgifter inom överstyrelsens hela arbetsfält, att jag icke kan tveka om att en särskild avdelning för verksamheten bör upprättas inom skolöverstyrelsen. Det finnes enligt min uppfattning intet skäl att befara, att avdelningen längre fram i tiden skulle bliva överflödigt eller befinnas överorganiserad. Ett definitivt utformat skolsystem är knappast tänkbart inom ett föränderligt samhälle. Ett progressivt skolsystem har åter ständigt behov av en organiserad försöksverksamhet.

Redan i sin nuvarande form sysselsätter försöksverksamheten två personer i undervisningsråds tjänsteställning, av vilka den ene kan sägas företräda enhetsskolan, sådan den utvecklas på folkskolans grund, och den andre speciellt realskolestadiet och försöksverksamheten vid de högre skolorna. Ett tredje arbetsområde tillkommer under de närmaste åren. Det omfattar den praktiska utbildningen i allmänhet och den förberedande yrkesutbildningen i synnerhet. Det är icke för tidigt att redan nu lägga en första grund även för denna del av organisationen, vilken inom ett par år torde komma att ställas inför synnerligen omfattande och arbetskrävande organisationsuppgifter.

Skolöverstyrelsens sakkunniga föreslå, att de båda cheftjänsterna göras till förordnandetjänster, den ena i Cp 13, den andra i Cp 10. Jag är ense med

de sakkunniga om behovet av dessa båda tjänster men anser att dessa i avvaktan på prövningen av skolöverstyrelsesakkunnigas förslag i dess helhet böra konstrueras på samma sätt som övriga rådstjänster i verket. De båda tjänstinnehavarna böra sålunda tills vidare hava undervisningsråds tjänste- och löneställning; den av dem, som förordnas till avdelningschef, bör därutöver åtnjuta befattningsarvode såsom övriga avdelningschefer.

Den praktiska utbildningen skulle som sin främste företrädare ha en byrådirektör, vars arbetstid skulle fördelas mellan skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning och vars lön skulle vara uppförd på det senare ämbetsverkets stat. Konstruktionen av denna tjänst synes böra ytterligare studeras. Jag vill här blott erinra om att tjänsten icke upptagits i anslagsäskandena för överstyrelsen för yrkesutbildning i årets statsverksproposition.

För vart och ett av försöksverksamhetens huvudområden skulle enligt de sakkunnigas förslag anställas en heltidsanställd konsulent. Denne skulle förordnas på viss tid, högst sex år, och under förordnandetiden åtnjuta dels ersättning för mistade löneförmåner, beräknade efter ortsgrupp 5, dels ett årligt arvode av 3 000 kronor. Jag kan i huvudsak ansluta mig till detta förslag. Jag anser mig emellertid böra förordna, att dessa konsulenter skola äga åtnjuta arvode och övriga förmåner, motsvarande avlöningsförmåner efter den löneklass, vars nummer med tre enheter överstiger numret å den löneklass enligt statens löneplansförordning, i vilken vederbörande är placerad. Är vederbörande icke placerad i dylik löneklass, bör arvodet bestämmas av Kungl. Maj:t.

De sakkunniga föreslå vidare, att två hos arbetsmarknadsstyrelsen anställda konsulenter för yrkesvägledning inom skolväsendet skulle få en del av sin tjänstgöring förlagd till skolöverstyrelsen. Jag har intet att erinra mot denna anordning, som förutsatts redan vid dessa tjänsters inrättande.

Avdelningens allmänna personal skulle utgöras av en skolpsykolog, en byrådirektör (Ce 31), ett kanslibitråde samt två amanuenser och ett kontorsbitråde i befodringsgången. Därjämte skulle särskilda sakkunniga kunna tillkallas; deras arvoden ha beräknats komma att uppgå till 25 000 kronor det första året.

Jag har blivit övertygad om behovet av en skolpsykolog; en person med kännedom om den moderna psykologien och dess undersökningsteknik bör kunna bli till stort gagn för avdelningens verksamhet. De sakkunniga äro emellertid tveksamma, huruvida tjänsten kan omedelbart tillsättas, och föreslå att, om så ej sker, sakkunniganslaget må kunna höjas för anlitan- de av tillfällig expertis på området. Det synes mig i detta läge icke kunna vara alltför mycket att erinra mot att behovet av skolpsykologisk sakkun- skap det första året tillgodoses genom anlitan- de av sistnämnda anslag. I huru stor utsträckning detta kan behöva tagas i anspråk för ändamålet är givetvis svårbedömligt, men jag föreställer mig att de mest trängande

behoven skola kunna tillgodoses inom ramen av det belopp av 25 000 kronor för sakkunnighjälp, som de sakkunniga föreslagit.

I fråga om avdelningens administrativa personal kan jag ansluta mig till de sakkunnigas förslag endast med den ändringen, att byrådirektörstjänsten i överensstämmelse med lönenämndens förslag ersättes med en tjänst som förste byråsekreterare i Ce 29.

Med hänsyn till den förestående omorganisationen av skolöverstyrelsen torde ingen av de nya tjänsterna bära givas ordinarie karaktär. Detta utesluter givetvis icke, att, om så anses påkallat, tjänstemän tillhörande överstyrelsens ordinarie personal tjänstgöra på avdelningen.

V. Anslagsberäkningar.

1. Skolöverstyrelsen: Avlöningar.

	Anslag	Nettoutgift
1949/50	1 751 000	1 760 479
1950/51 (statsliggaren s. 591)	1 829 000	
1951/52 (förslag)	1 978 000	

Skolöverstyrelsesakkunnigas förslag angående försöksavdelningens personalorganisation skulle höja anslaget med 165 000 kronor. *Skolöverstyrelsen* föreslår därutöver en höjning med 92 500 kronor. Vid bifall till båda förslagen skulle anslaget komma att stiga till 2 086 500 kronor.

Avlöningar till ordinarie tjänstemän. Posten är i överstyrelsens avlöningsstat upptagen till förslagsvis 785 000 kronor. *Skolöverstyrelsesakkunnigas* förslag innebär en höjning med i runt tal 52 000 kronor. *Skolöverstyrelsen* har härutöver intet äskande.

Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Denna anslagspost är i avlöningsstaten uppförd med förslagsvis 46 600 kronor. De heltidsanställda konsulenter, som *skolöverstyrelsesakkunniga* ha föreslagit för försöksavdelningen, skulle ur anslagsposten äga uppbära arvode och ersättning för avstådda löneförmåner, tillsammans 49 000 kronor.

Ersättning för avstådda löneförmåner utgår ur denna delpost jämväl till de deltidsanställda inspektörer och konsulenter, som redan äro knutna till verket. *Skolöverstyrelsen* påpekar, att vissa av dessa, särskilt konsulenterna i musik, teckning och slöjd, måste tagas i anspråk mer än hittills på grund av den framväxande försöksverksamheten. Överstyrelsen ifrågasätter därför en höjning av för detta ändamål beräknade medel med 3 500 kronor. *Statskontoret* har intet att erinra häremot.

Arvoden och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m. Posten är i avlöningsstaten uppförd med ett förslagsbelopp av 22 800 kronor. Det av *skolöverstyrelsesakkunniga* föreslagna beloppet av 25 000 kronor till experter hos försöksavdelningen skulle belasta denna post.

Skolöverstyrelsen föreslår följande förstärkningar av anslaget:

1. Åt överstyrelsen har den 6 oktober 1950 uppdragits att verkställa utredning rörande en provisorisk gymnasireform, innefattande upprättandet av allmän linje, begränsning av differentieringssystemet på högstadiet och inrättandet av gymnasier eller gymnasielinjer för vuxna ävensom att i samband därmed verkställa en allmän översyn av gymnasiets undervisningsplan. Uppdraget förutsätter, att ämnesexperter i viss utsträckning anlitas. Överstyrelsen beräknar för dessa sakkunniga ett belopp av 15 000 kronor.

2. För revision av språktexterna för muntlig studentexamen i latin, engelska, tyska och spanska begär överstyrelsen 8 000 kronor.

3. En översyn och komplettering av folkskolans undervisningsplan är angelägen, bland annat med hänsyn till åttonde klassen och ändringar i ämneskretsen. Överstyrelsen är beredd att föranstalta om en sådan översyn, därest särskilda medel ställas till förfogande för den speciella arbetskraft, som vid sidan av den inom överstyrelsen befintliga måste anlitas för arbetet. Kostnaderna beräknas preliminärt till 10 000 kronor.

Statskontoret anser, att den första av dessa poster bör bestridas ur anslaget till försöksverksamhet, och ifrågasätter behovet och lämpligheten av att i nuvarande läge revidera 1919 års undervisningsplan för folkskolan. Däremot tillstyrker ämbetsverket, att den för revision av språktexterna begärda summan anvisas.

Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. För ändamålet är i avlöningsstaten upptagen en obetecknad delpost å 800 000 kronor.

Skolöverstyrelsesakkunniga föreslår en förstärkning av posten med 30 000 kronor. Lönekostnaderna för försöksavdelningens administrativa personal, som beräknats till 45 468 kronor, skulle belasta denna delpost, men å andra sidan avgår 15 528 kronor, emedan den nuvarande dubbleringen av rådstjänster bortfaller. De sakkunniga påpeka, att dubbleringen av den ena av dessa tjänster måst ske utan höjning av anslagsposten till övrig icke-ordinarie personal, varför det synes skäligt att icke heller räkna med någon sänkning, när dubbleringen av denna tjänst upphör.

Skolöverstyrelsen meddelar, att verkets arbetsbörda oavslåttligt växer — antalet diarieförda ärenden har i regel årligen ökat med omkring 10 procent. Inför den planerade omorganisationen av ämbetsverket begränsar sig överstyrelsen i fråga om högre kanslitjänster till sådana äskanden, som i huvudsak föranledas av att nya arbetsuppgifter pålagts verket; därutöver hemställer överstyrelsen om en ökning av biträdespersonalen.

1. Den nyligen genomförda löneregleringen för övningslärare har ställt ämbetsverket inför uppgiften att i dess skilda detaljer genomföra en helt ny organisation på området. Riksdagen har redan medgivit, att anslagsposten till övrig icke-ordinarie personal innevarande budgetår må

överskridas med 20 000 kronor för de omedelbart förestående arbetsuppgifterna på detta område. För arbetet på längre sikt behöves en förste byråsekreterartjänst, förslagsvis i Ce 27.

2. Vissa frågor i samband med den beslutade löneregleringen för folkhögskolans lärare samt grupper av ärenden rörande abnormundervisningen m. m. äro av den art, att de lämpligen böra övertagas av en tjänsteman i förste byråsekreterares ställning. Överstyrelsen föreslår inrättande av en ny förste byråsekreterartjänst i Ce 27, knuten till folkskolavdelningen, var emot en amanuens-tjänst kan indragas.

3. För att möta den fortgående ökningen av arbetsbördan hemställer överstyrelsen, att medel beräknas för en kansliskrivartjänst i Ce 15 och tre kanslibiträdestjänster i Ce 11.

4. För befordringar inom den reglerade befordringsgången och för löneklassuppflyttningar beräknar verket ett anslagsbehov av 10 000 kronor.

Den sammanlagda kostnadsökningen angives av överstyrelsen till 50 000 kronor utöver vad skolöverstyrelsesakkunniga föreslagit.

Statskontoret, som tillstyrker inrättandet av en förste byråsekreterartjänst i Cg 27, avsedd för administrativa avdelningen, föreslår att personalen i övrigt ökas med ett kanslibitråde i Cg 11 och ett biträde enligt befordringsgången och har intet att erinra mot den föreslagna uppräknningen av anslaget med 10 000 kronor för löneklassuppflyttningar m. m.

Föredraganden.

Delposten för ordinarie tjänstemän torde böra uppföras med oförändrat belopp 785 000 kronor.

Posten Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, uppgår innevarande budgetår till 46 600 kronor och bör av skäl som jag tidigare anfört höjas med dels 1 200 kronor till ett avdelningschefsarvode, dels ock 49 000 kronor till arvoden åt tre heltidsanställda konsulenter. Sistnämnda belopp bör ha natur av förslagsanslag. Därjämte bör ett i posten ingående belopp av 10 000 kronor till ersättning åt deltidanställda konsulenter i överensstämmelse med skolöverstyrelsens yrkande höjas med 3 500 kronor. Posten bör sålunda uppföras med ett belopp av $46\,600 + 1\,200 + 49\,000 + 3\,500 = 100\,300$ kronor.

För arvoden och särskilda ersättningar åt inspektörer och sakkunniga biträden m. m. är för närvarande avsett ett belopp av 22 800 kronor. Tillkomsten av den nya avdelningen inom ämbetsverket påkallar en höjning av beloppet med 25 000 kronor. Till förarbeten för den provisoriska gymnasieformen m. m. bör beräknas ytterligare 15 000 kronor. Däremot anser jag mig icke nu böra förorda någon medelsanvisning för översyn och komplettering av folkskolans undervisningsplan och för revision av vissa för muntlig studentexamen avsedda språktexter; det sistnämnda ända-

målet synes lämpligen framdeles böra komma under bedömning i samband med avvägningen av det särskilda anslaget till vissa kostnader för student- och realexamina. Anslagsposten beräknar jag sålunda till $22\ 800 + 25\ 000 + 15\ 000 = 62\ 800$ kronor.

Posten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal är nu upptagen till 800 000 kronor. De båda undervisningsrådstjänster, som verket tillföres i samband med upprättandet av försöksavdelningen, torde tills vidare böra ha karaktär av extra tjänster och anslagsbehovet sålunda beräknas med hänsyn till en placering i Cg 33. Under denna anslagspost bör vidare beräknas medel för följande personal vid försöksavdelningen, nämligen en förste byråsekreterare, två amanuenser, ett kanslibitråde och ett kontorsbiträde. Skolöverstyrelsen har begärt ytterligare två tjänster som förste byråsekreterare i Ce 27. Ehuru befodringsförhållandena för verkets administrativa personal måste betecknas som mindre gynnsamma, anser jag mig likväl icke nu kunna tillstyrka detta förslag. Jag räknar emellertid med att ännu en amanuens i befodringsgången anställs utöver de två, som jag tidigare tillstyrkt för försöksavdelningen. Till inrättande av en ny kansliskrivartjänst kan jag icke medverka. En viss ökning av biträdespersonalen utöver vad som behöves för försöksavdelningens räkning torde dock vara erforderlig. Jag beräknar för detta ändamål ett belopp av 8 000 kronor. För löneklassuppflyttningar m. m. beräknar jag vidare ett ökat medelsbehov av 10 000 kronor. Vad jag sålunda anfört påkallar en höjning av anslagsposten till 900 000 kronor. I anslutning till vad chefen för finansdepartementet anfört under för flera huvudtitlar gemensamma frågor om en generell nedskärning av avlöningsanslagen bör emellertid detta belopp sänkas med 50 000 kronor. Anslagspostens slutsumma kommer sålunda att uppgå till 850 000 kronor.

För rörligt tillägg har innevarande budgetår beräknats 174 600 kronor. Vid oförändrade beräkningsgrunder synes posten böra höjas till 179 900 kronor.

Hela anslaget beräknar jag sålunda till $785\ 000 + 100\ 300 + 62\ 800 + 850\ 000 + 179\ 900 = 1\ 978\ 000$ kronor, vilket innebär en anslagshöjning av 149 000 kronor.

2. Skolöverstyrelsen: Omkostnader.

	Anslag	Nettoutgift
1949/50	357 500	507 437
1950/51 (statsliggaren s. 593)	395 500	
1951/52 (förslag)	472 000	

I efterföljande tablå lämnas en översikt över de å skolöverstyrelsens omkostnadsstat upptagna posterna, varvid angivas posternas nuvarande belopp, av skolöverstyrelsen för nästa budgetår föreslagna höjningar och av statskontoret föreslagna höjningar eller sänkningar.

	Nuvarande belopp	Skolöver- styrelsen	Stats- kontoret
1. Sjukvård m. m., <i>förslagsvis</i>	8 500	+ 7 500	+ 3 500
2. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i> . . .	70 000	+ 20 000	+ 10 000
3. Tjänstgöringstraktamenten åt vi- karierande undervisningsråd, <i>för- slagsvis</i>	35 000	—	— 7 000
4. Expenser:			
bränsle, lyse och vatten, <i>för- slagsvis</i>	22 000	+ 3 000	+ 5 000
övriga expenser	180 000	+ 37 000	+ 10 000
5. Publikationstryck, <i>förslagsvis</i> . .	80 000	+ 30 000	+ 25 000
	Summa 395 500	+ 97 500	+ 46 500

Skolöverstyrelsesakkunniga föreslå, att 8 000 kronor anvisas för möble-ring av de nya tjänsterum, som bliva erforderliga från och med den 1 juli 1951, och 3 000 kronor för anskaffande av skriv- och räknemaskiner för den förstärkta personalen. Dessa kostnader, 11 000 kronor, skulle tillkomma under rubriken övriga expenser. *Statskontoret* anser, att expensutgifter för försöksverksamheten i princip böra belasta det särskilda anslaget till dylik verksamhet.

Skolöverstyrelsen meddelar, att posten för reseersättningar inom sin nuvarande ram icke räcker för den normala inspektionsverksamheten än mindre för de utvidgningar, som stå i samband med försöksverksamheten. Även annan personal än försöksavdelningens bör i viss utsträckning följa denna verksamhet så t. ex. konsulenterna för musik, slöjd m. fl. ämnen och även vissa av undervisningsråden. — I överstyrelsens beräkning av övriga expenser ingå bland annat kostnaderna för en personsökaranläggning, 12 000 kronor. *Statskontoret* avstyrker bifall till framställningen i denna del.

Föredraganden.

Anslagsposten till sjukvård m.m. bör med hänsyn till belastningen uppräknas med 3 500 kronor. Av samma skäl bör anslagsposten till reseersättningar höjas med 15 000 kronor och anslagsposten till tjänstgöringstraktamenten sänkas med 7 000 kronor. Delposten till bränsle m.m. bör med hänsyn till belastningen och ökade bränslekostnader uppräknas med 5 000 kronor. I fråga om delposten till övriga expenser tillstyrker jag en höjning med 35 000 kronor, varvid jag icke anser mig böra beräkna medel till anskaffande av en personsökaranläggning. Slutligen förordar jag, att anslagsposten till publikationstryck ökas med 25 000 kronor. Vid bifall till vad jag sålunda föreslagit, bör anslaget höjas med 76 500 kronor till 472 000 kronor.

3. Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m.

Under denna rubrik har för innevarande budgetår anvisats ett reservationsanslag av 160 000 kronor. Från föregående år finnes en reservation av 22 059 kronor.

Skolöverstyrelsen meddelar, att det kvarstående beloppet avsetts för en film i lärarutbildningens tjänst. Vid en av överstyrelsen utlyst pristävlan har inkommit ett flertal värdefulla förslag till sådana filmer. Beloppet torde komma att tagas i anspråk innevarande budgetår.

Skolöverstyrelsesakkunniga beräkna utgifterna för budgetåret 1951/52 på följande sätt:

	Belopp kronor
<i>I. För samtliga skolformer gemensamma utgifter:</i>	
1. Kurser för försöksskolornas lärare jämte vissa lärare vid seminariernas övningsskolor	70 000
2. Resekostnader i samband med planering och tillsyn av försöksverksamheten	8 000
3. Publicering av anvisningar och orienteringar rörande försöksverksamheten	15 000
Summa kronor	93 000
<i>II. Försöksverksamhet beträffande enhetsskolan m. m.:</i>	
1. Pedagogisk instruktionsverksamhet av deltidsanställda konsulenter (se s. 51)	55 000
2. Konferenser med försöksdistriktens överlärare och vederbörande folkskolinspektörer	4 000
3. Översyn av studieplaner m. m. för försöksskolorna	5 000
4. Utarbetande, tryckning och bearbetning av prov för försöksverksamheten	15 000
5. Försök med korrespondensundervisning (se s. 24 ff)	85 000
6. Fortsatta försök med film för lärarutbildningen	25 000
7. Övrig försöksverksamhet	20 000
Summa kronor	209 000
<i>III. Försöksverksamhet beträffande högre skolor:</i>	
1. Försök angående intagningsförfarandet vid högre skolor (se s. 34 ff)	37 500
2. Försök enligt skolöverstyrelsens cirkulär den 30 okt. 1950 (se s. 42 ff)	102 900
3. Särskilda undersökningar	20 000
Summa kronor	160 400

Liksom innevarande budgetår böra tre kurser för lärare inom försöksdistrikten anordnas centralt till en beräknad kostnad av 60 000 kronor. Då försöken nu enligt särskilda utskottets uttalande böra utsträckas till högre skolor, bör emellertid enligt överstyrelsens mening posten för kurser höjas till 70 000 kronor.

Den i samband med enhetsskolförsöken beräknade posten till övrig försöksverksamhet avser olikartade uppgifter, såsom utarbetande av hjälpmedel för olika slag av undervisning, fortsatta undersökningar rörande lärjungarnas studievanor och viss skolpsykologisk rådgivning i försöks-skolorna.

I försöksverksamheten beträffande högre skolor ingå särskilda undersökningar, för vilka lärare vid olika läroanstalter behöva anlitas. Undersökningarna avse exempelvis läxöverläsningstider och läroböcker, feltyper samt standardiserade prov.

Hit höra även vissa försök med handstilsvård i läroverken.

Särskilda läroböcker eller kompendier torde i viss utsträckning erfordras vid försöksskolorna. De sakkunniga räkna emellertid med att detta icke kommer att medföra kostnader för statsverket utöver det statsbidrag, som enligt gällande bestämmelser utgår till vissa skolor för fria läroböcker. I den mån publikationerna måste framställas genom skolöverstyrelsens försorg, böra skolorna inköpa desamma till ett pris, som täcker förlagskostnaderna. Såväl skolöverstyrelsen som överstyrelsen för yrkesutbildning bedriva redan nu i viss utsträckning sådan förlagsrörelse.

Hela anslagsbehovet skulle enligt beräkningarna uppgå till 462 400 kronor.

Stat för ifrågavarande anslag torde böra, efter förslag av skolöverstyrelsen, fastställas av Kungl. Maj:t. Möjlighet bör föreligga att från anslaget bestrida kostnader för försöksverksamhet, som nu icke kunnat förutses, liksom även att lägga tyngdpunkten på visst eller vissa av försöken och i motsvarande grad reducera omfattningen av andra försök. Med hänsyn härtill synes det angeläget, att dispositionen av anslaget icke bindes av snävt utformade bestämmelser, framhålla de sakkunniga.

Statskontoret finner det svårt att bedöma medelsbehovet med ledning av de knapphändiga redogörelser, som föreligga. Ämbetsverket måste därför inskränka sig till att ifrågasätta, huruvida icke uppräknningen av anslaget skulle kunna begränsas till det i statsverkspropositionen beräknade beloppet, 90 000 kronor, och anslaget således uppföras med 250 000 kronor. Härvid förutsättes, att inom denna anslagsram jämväl skola bestridas administrationsutgifterna.

Föredraganden.

Det begärda beloppet för försök av olika slag — 462 400 kronor — är onekligen betydande. Beskrifningar äro dock otvivelaktigt möjliga. Jag har i tidigare avsnitt av mitt anförande givit anvisningar på sådana till ett

sammanlagt belopp av 118 900 kronor, avseende försök med korrespondensundervisning, försök angående intagningsförfarandet vid högre skolor samt försök enligt skolöverstyrelsens cirkulär den 30 oktober 1950. Ytterligare begränsningar torde emellertid vara möjliga. Jag föreslår att reservationsanslaget för försöksverksamheten för instundande budgetår fixeras till 300 000 kronor. Beloppet bör ställas till överstyrelsens disposition, och användningen bör icke vara strängt begränsad till det företedda programmet. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser i fråga om anslaget disposition.

VI. Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen att

1. godkänna av mig förordade riktlinjer för de högre skolornas utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande;

2. besluta, att folkskolelinjen vid statens normalskola i Stockholm skall från och med budgetåret 1951/52 successivt avvecklas;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1951/52, vidtaga den ändring i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som föranledes av vad jag i det föregående förordat;

4. godkänna följande avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1951/52:

A v l ö n i n g s s t a t .

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	785 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	100 300
3. Arvoden och särskilda ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m., <i>förslagsvis</i>	62 800
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	850 000
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	179 900

Summa kronor 1 978 000;

5. till Skolöverstyrelsen: *Avlöningar* för budgetåret 1951/52 anvisa ett förslagsanslag av 1 978 000 kronor;

6. till *Skolöverstyrelsen*: *Omkostnader* för budgetåret 1951/52 anvisa ett förslagsanslag av 472 000 kronor;

7. till *Skolöverstyrelsen*: *Försöksverksamhet m. m.* för budgetåret 1951/52 anvisa ett reservationsanslag av 300 000 kronor.

Vad föredraganden sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar att till riksdagen skall avlästas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Hans Löwbeer.
